

Sastamalan kaupunki

Hyvinvointi- suunnitelma 2026-2035

Perusteluosa

www.sastamala.fi

SASTAMALA
sopivasti sykettä

Sisällys

1	Johdanto.....	4
2	Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on kunnan lakisääteistä tehtävää.....	5
3	Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen ja rakenne Sastamalassa	6
3.1.	Kaupunkistrategian suunta hyvinvointityölle	6
3.2	Hyvinvointityön rakenteet ja vastuut Sastamalassa	7
3.3	Hyvinvointisuunnittelun prosessi.....	8
3.5.	Stiglitzin mallin hyvinvointikäsityksenä.....	8
4	Tiedolla johtaminen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä	9
4.1	Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kerroin	10
5	HYTE- yhdyspinta Pirkanmaan hyvinvointialueen kanssa	11
6	Hyvinvoinnin tilannekuva suunnitelman laadintahetkellä	13
6.1	Sastamalan hyvinvoinnin tilannekuva 2026	15
7	Hyvinvointi tehdään yhdessä – suunnitelmien yhteensovittaminen	18
8	Hyvinvointiohjelman painopisteet ja keskeiset teemat 2026-2035.....	19
8.1	Osallisuus	20
8.2	Liikkuminen.....	21
8.3	Turvallisuus.....	21
8.4	Elinympäristö	23
8.5	Kulttuuri	24
8.6	Työllisyys, kotoutuminen hyvinvoinnin edistämisen rakenteellisina teemoina.....	25
8.7	Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus läpileikkaavana teemana.....	26
8.7.1	Hyvät väestösuhteet.....	27
8.7.2	Tasa-arvo ja yhdenvertaisuustyön keskeiset tavoitteet	28
8.8	Hyvinvointisuunnitelman strateginen perusta.....	28
9	Ikääntyneiden suunnitelma	29
10	Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma	31
10.1	Tiivistetty tilannekuva lasten ja nuorten hyvinvointiin	32
10.2	Meistä jokaisen tehtävä on luoda toivoa – ilmiöistä yhteisiksi tavoitteiksi	34
10.3	Lasten ja nuorten suunnitelman painopisteet	35
10.3.1	Mielen hyvinvointi läpileikkaavana teemana.....	36

10.3.2.	Osallisuus	36
10.3.3.	Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus hyvään arkeen.....	37
10.3.4.	Lapsi voi hyvin varhaiskasvatuksessa, koulussa ja oppilaitoksessa	37
10.4	Nuorten monialaisen työn suunnitelma	38
10.5	Meistä jokaisen tehtävä on luoda toivoa – ilmiöistä tavoitteiksi.....	39
11	Hyvinvointisuunnitelman käsittely päätöksenteossa	40

1 Johdanto

Kunnalla on lakisääteinen velvollisuus edistää asukkaidensa hyvinvointia, ja tätä koskevat suunnittelu- ja raportointivelvoitteet perustuvat lainsäädäntöön (Kuntalaki § 1 ja Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä § 6). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen edellyttää pitkäjänteistä, suunnitelmallista ja ennaltaehkäisevää työtä. Tämän vuoksi hyvinvointisuunnitelman painopisteet on määritelty vuosille 2026–2035 kattaen kaksi valtuustokautta. Painopisteitä tarkennetaan tarvittaessa valtuustokauden 2029–2033 päivityksessä, jolloin myös toimenpiteet päivitetään. Hyvinvointisuunnitelma on järjestämislain mukainen asiakirja, joka kokoaa yhteen useita lakisääteisiä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen liittyviä suunnitelmia ja toimii kaupungin hyvinvointityötä ohjaavana kokonaisuutena.

Varsinainen hyvinvointisuunnitelma on tiivistetty PowerPoint-muotoon joka kokoaa yhteen konkreettiset arjen toimenpiteet. Suunnitelmaa täydentää tämä perusteluosa, joka sisältää valintojen taustat ja perustelut. Raportointivelvoitteen täyttävä laaja hyvinvointikertomus vuosilta 2021–2024 on hyväksytty kaupunginvaltuustossa toukokuussa 2025.

Hyvinvointityö (myöhemmin hyte-työ) on poikkihallinnollista yhteistyötä, jossa kunta, hyvinvointialue ja muut toimijat rakentavat yhdessä edellytyksiä kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Hyvinvointisuunnitelma ei siis kuvaa yksittäisen toimijan työtä, vaan yhteistä tekemistä.

Hyvinvoinnin edistäminen on käsitteenä laaja kokonaisuus, sillä lähes kaikki ihmisten ja yhteisöjen elämään liittyvät seikat vaikuttavat hyvinvointiin. Hyvinvointisuunnitelman tehtävänä on luoda Sastamalaan yhteinen ymmärrys hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä sekä ohjata tätä työtä pitkäjänteisesti kunnan lakisääteiset tehtävät huomioiden.

Hyvinvointisuunnitelmaa on uudistettu siten, että painopiste on siirtynyt aiemmasta ikäryhmäkohtaisesta tarkastelusta yhteiseen tekemiseen – hyvinvointi nähdään koko kunnan yhteisenä tehtävänä. Suunnitelman rakennetta on kevennetty siirtämällä mittaristo hyvinvointikertomuksiin. Uutena tärkeänä painopisteenä mukana hyvinvointia tukeva elinympäristö, jota edistetään poikkihallinnollisesti. Hyvinvointisuunnitelma on laadittu yhdessä, laajassa yhteiskehittämisessä, jossa on yhdistetty tieto ja sastamalalaisten arjessa tunnistetut hyvinvointi-ilmiöt. Sastamalan väestörakenne on muuttumassa tavalla, joka edellyttää hyvinvoinnin edistämisen entistä tarkempaa kohdentamista tunnistettuihin ilmiöihin ja arjen tarpeisiin.

2 Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on kunnan lakisääteistä tehtävää

Kunnan lakisääteinen vastuu edellyttää, että hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen huomioidaan strategiassa, päätöksenteossa ja toiminnan seurannassa. Lainsäädäntö edellyttää, että kunta seuraa asukkaidensa hyvinvoinnin ja terveyden tilaa, tunnistaa niihin vaikuttavia tekijöitä ja arvioi toteutettujen toimenpiteiden vaikuttavuutta. Kunnalla on ensisijainen vastuu terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä silloin kun tehtävä kytkeytyy muihin kunnan lakisääteisiin tehtäviin. Hyvinvoinnin edistämisestä raportoidaan vuosittain valtuustolle. Valtuustokausittain laaditaan laaja hyvinvointikertomus ja sitä ohjaava hyvinvointisuunnitelma, jotka tukevat hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tavoitteiden huomioimista kunnan johtamisessa ja päätöksenteossa.

Hyvinvointisuunnitelma kokoaa yhteen keskeiset lakisääteiset suunnitelmat eli lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman, ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelman sekä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman. Suunnitelmaan sisältyy myös turvallisuussuunnitelma, ja osallisuuden edistäminen on huomioitu omana painopisteenään osana suunnitelmaa, vaikka erillistä osallisuussuunnitelmaa ei ole laadittu.

Lainsäädännön lisäksi kuntien ja hyvinvointialueiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä ohjaavat erilaiset suositukset ja ohjelmat. Esimerkkeinä joitakin:

- Terveydeksi – kansallinen terveys- ja hyvinvointiohjelma
- Suomi liikkeelle-ohjelma
- Kansallinen ikäohjelma
- Mielenterveysstrategia
- Laatusuositus aktiivisen ja toimintakykyisen ikääntymisen ja kestävien palvelujen turvaamiseksi
- Väkivallaton lapsuus - toimenpideohjelma

Kansallisiin ohjelmiin liittyy usein erillisrahoitusta, jota myös kunnat voivat hakea toimiakseen eri ohjelmissa asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Tällaisia rahoituslähteitä on esimerkiksi vuosittain haettavissa oleva terveyden edistämisen määräraha.

Suunnitelman laatimishetkellä Sastamalassa on alkamassa ohjelmiin liittyviä erillisrahoitteisia hankkeita:

- Toimintakykyä ja osallisuutta ikäihmisille etsivällä kulttuurisella vanhustyöllä (TOSIKUVA) 2026- 2028, Sosiaali- ja terveysministeriö,

terveyden edistämisen määräraha, päätoteuttajana Tampereen kaupunki, Sastamalan kaupunki yhtenä osatoteuttajana.

3 Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen ja rakenne Sastamalassa

3.1. Kaupunkistrategian suunta hyvinvointityölle

Hyvinvointisuunnitelma ja siihen liittyvät kaupunkitasoiset ohjelmat ja suunnitelmat tukevat osaltaan kaupunkistrategian täytäntöönpanoa konkretisoimalla strategiset tavoitteet päätöksentekoon ja toimialojen käytännön toimenpiteiksi. Näin hyvinvointi kytkeytyy johdonmukaisesti strategiasta talousarvioon ja käytännön toteutukseen.

Sastamalan kaupunkistrategian vuoteen 2035 ulottuvassa visiossa kaupunki nähdään kokoaan suurempana kaupunkina, jossa arki on sujuvaa, palvelut toimivat ja elämä on omannäköistä eri puolilla kaupunkia. Strategia rakentuu kolmelle kärjelle: hyvinvointia asumiseen ja elämiseen, osaamista tulevaisuuden tekijöille sekä elinvoimaa työstä ja yrittäjyydestä. Näistä hyvinvointia asumiseen ja elämiseen -kärki muodostaa tämän hyvinvointisuunnitelman ytimen. Se kohdentuu suoraan kuntalaisten niin yksilön kuin yhteisöjenkin sujuvaan arkeen, elinympäristöön, osallisuuteen, turvallisuuteen ja sujuvaan arkeen sekä niihin rakenteisiin, joiden kautta hyvinvointia edistetään pitkäjänteisesti.

Hyvinvointi kytkeytyy tiiviisti kaupungin muihin strategisiin kärkiin, sillä työ, koulutus ja toimeentulo ovat keskeisiä hyvinvoinnin edellytyksiä ja hyvinvoivat asukkaat vahvistavat elinvoimaa, joka osaltaan määrittelee, millaisia palveluja kuntalaisilla on käytössään hyvinvoinnin edistämiseksi; tästä syystä elinvoimaohjelma on hyvinvointisuunnitelman tärkeä kumppani.

Liikkuminen, kulttuuri, osallisuus, turvallisuus ja elinympäristö on nostettu hyvinvointisuunnitelman keskeisiksi painopisteiksi Sastamalan omannäköisiä valintoja korostaen. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma tukee osaltaan kaupunkistrategiassa asetettua lapsiystävällisyyden tavoitetta.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen huomioidaan osana talousarvion valmistelua ja toiminnan suunnittelua siten, että kaupunkitasoiset tavoitteet johdetaan strategiasta ja konkretisoituvat toimialojen tavoitteiksi sekä osaksi seurantaa.

3.2 Hyvinvointityön rakenteet ja vastuut Sastamalassa

Hyvinvoinnin edistämisen strategisesta ohjauksesta ja päätöksenteosta vastaavat kaupunginvaltuusto, kaupunginhallitus ja sivistyslautakunta. Hyvinvointityöhön liittyvät lakisääteiset asiakirjat etenevät sivistyslautakunnan kautta kaupunginhallitukseen ja edelleen kaupunginvaltuuston päätettäväksi. Ehkäisevästä päihdetyöstä päättävä toimielin on sivistyslautakunta.

Hyvinvointityön kokonaisuuden johtamisesta ja yhteensovittamisesta vastaa kaupungin johtoryhmä. Johtoryhmän alaisuudessa toimii hyvinvointityön ohjausryhmä, jonka tehtävänä on sovittaa eri työryhmien työskentely yhdeksi kokonaisuudeksi ja varmistaa, että hyvinvointityö etenee yhteisten tavoitteiden suuntaisesti. Ohjausryhmään kuuluvat hyvinvointityöryhmien puheenjohtajat, hallintojohtaja ja hyvinvointikoordinaattori. Tehtävään nimetty hyvinvointikoordinaattori vastaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisuuden yhteensovittamisesta, valmistelusta ja kehittämisestä Sastamalan kaupungilla.

Hyvinvointisuunnitelman valmistelusta, toimeenpanosta ja seurannasta vastaavat kolme poikkihallinnollista hyvinvointityöryhmää:

- *Sastamalan perhekeskuksen ohjausryhmä*, joka keskittyy lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin
- *Omannäköisen elämän Sastamala -ryhmä*, joka keskittyy aikuisväestön hyvinvointiin
- *Hyvinvointia asumiseen ja elämiseen -ryhmä*, joka tarkastelee elinympäristöstä saatavaa hyvinvointia

Työryhmissä on laaja edustus kaupungin eri toimialoilta sekä keskeisistä sidosryhmistä, kuten Pirkanmaan hyvinvointialueelta, järjestöistä, seurakunnista ja oppilaitoksista. Lisäksi vaikuttamistoimielimet osallistuvat työskentelyyn asiantuntijoina tuoden esiin eri väestöryhmien näkökulmia. Osallisuus ja väestöryhmien ääni on siis liitetty osaksi rakenteita, ja lasten, nuorten ja perheiden osallisuus varmistetaan muun muassa edustuksella perhekeskuksen ohjausryhmässä sekä lasten ja nuorten osallisuuden rakenteiden kautta. Hyvinvointityöryhmät kokoontuvat pääsääntöisesti neljä kertaa vuodessa, ja tarvittaessa myös yhteisiin tapaamisiin. Hyvinvointikoordinaattori vastaa työryhmien työskentelyn valmistelusta yhdessä puheenjohtajien kanssa.

Hyvinvointityötä tukevia paikallisia työryhmiä ovat elintapaohjauksen työryhmä, teknisen toimen koordinoima liikenneturvallisuustyöryhmä, nuorten

palveluiden monialainen verkosto ja opiskeluhuollon ohjausryhmä. Työryhmissä tunnistetaan hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä ilmiöitä ja keskeiset havainnot viedään osaksi poikkihallinnollista hyvinvointityötä.

3.3 Hyvinvointisuunnittelun prosessi

Hyvinvointisuunnitelman valmistelussa on hyödynnetty laajan hyvinvointikertomuksen 2021–2024 tuottamaa ajantasaista kokonaiskuvaa kuntalaisten hyvinvoinnista sekä siinä tunnistettuja kehittämiskohteita. Keskeisiksi kehittämistarpeiksi nousivat hyvinvointiin liittyvien suunnitelmien parempi yhteensovittaminen Pirkanmaan hyvinvointialueen kanssa, Sastamalan omien hyvinvoinnin edistämiseen liittyvien ohjelmien ja suunnitelmien johdonmukaisempi yhteys hyvinvointisuunnitelmaan sekä kuntalaisten osallisuuden vahvistaminen. Näihin havaintoihin vastataan kokoamalla ja yhteensovittamalla suunnitelmat osaksi tätä hyvinvointisuunnitelmaa päällekkäisyyksien vähentämiseksi ja yhteistyön vaikuttavuuden vahvistamiseksi.

Kuva 1: Sastamalan hyvinvointisuunnittelun prosessi

3.5. Stiglitzin mallin hyvinvointikäsitteenä

Sastamalan hyvinvointisuunnitelma perustuu Stiglitzin malliin, koska se tarjoaa laaja-alaisen ja toisiinsa kytkeytyvien hyvinvoinnin osa-alueiden tarkasteluun soveltuvan viitekehyksen. Mallin avulla voidaan kohdentaa voimavaroja niihin kokonaisuuksiin, joissa tiedolla johtaminen ja ilmiötieto osoittavat erityistä

tarvetta, ja valitut painopisteet tukevat myös muiden hyvinvoinnin osa-alueiden edistämistä, vaikka ne eivät ole ohjelmassa erikseen esillä.

Stiglitzin mallin kahdeksan osa-alueita ovat:

- Terveys
- Ääni kuuluville yhteiskunnassa
- Koulutus ja oppiminen
- Henkilökohtainen toiminta ja työ
- Sosiaaliset yhteydet ja suhteet
- Aineellinen elintaso
- Ympäristö
- Turvallisuuden tunne

(Stiglitzin malli mm: Sosiaali- ja terveysministeriö: Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisarkkitehtuuri 11/2021)

4 Tiedolla johtaminen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä ohjataan monipuolisella tiedolla, jossa seurataan useiden indikaattoreiden kehitystä ja täydennetään tietoa eri lähteistä kokonaiskuvan muodostamiseksi. Tiedon avulla tunnistetaan keskeiset vahvuudet ja haasteet eri väestöryhmissä, kohdennetaan toimenpiteitä vaikuttavasti sekä arvioidaan ja tarvittaessa tarkennetaan tehtyjen toimenpiteiden suuntaa. Sastamalassa hyödynnetään valtakunnallista ja alueellista indikaattoritietoa, kunnan omia kyselyjä sekä hyvinvointialueen kanssa jaettua tietoa. Mittaritiedon rinnalla keskeistä on arjessa tunnistettujen ilmiöiden ja kokemustiedon hyödyntäminen, jota saadaan muun muassa palveluista, monialaisista työryhmistä, järjestöiltä ja asukkailta.

Keskeiset tiedolla johtamisessa hyödynnetyt indikaattorikokonaisuudet:

- Terveyden edistämisen aktiivisuus, eli TEA-viisari (THL): Kulttuuri, liikunta, perusopetus, kuntajohto, lukio
- Kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kerroin, eli HYTE-kerroin (prosessi- ja tulosindikaattorit, vertailu muihin kuntiin ja Sastamalan trendi)
- Kouluterveyskyselyn (THL) tiedolla johtamisen Sastamalan malli
- Nuorten monialaisen työn suunnitelman mittarikokonaisuus
- Pirkanmaa-tasoiset kyselyt (mm. päihdetilannekysely, turvallisuuskysely)
- Omat paikalliset kyselyt tarpeen mukaan
- Esitys kunnan hyvinvointikertomuksen vähimmäistietosisällöstä, (Järjestämislain § 29 muutos, ei vahvistettu suunnitelman päätöksentekohetkellä)

Kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden muutoksista väestötasolla raportoidaan hyvinvointikertomuksissa mittaritietoon perustuen. Myös hyte-työryhmät seuraavat mittarien tulosten kehittämistä. Hyte-indikaattorit raportoidaan vuosittain myös kaupungin johtoryhmälle.

Tiedonvaihto Pirkanmaan hyvinvointialueen kanssa mahdollistaa yhteisen tietopohjan, mittareiden ja kyselytiedon hyödyntämisen ja vahvistaa lainsäädännön mukaista, yhteistä tiedolla johtamista ja hyte-työn vaikuttavuutta, mutta kokonaisuus on edelleen kehittyvä ja edellyttää yhteistä kehittämistyötä erityisesti tiedonhallintaa tukevien työkalujen osalta.

Mittaritiedon rinnalla ilmiöiden tunnistaminen on keskeinen osa tiedolla johtamista. Mittareihin perustuva tieto kuvaa usein kehitystä viiveellä, kun taas ilmiötieto paljastaa arjessa tapahtuvat muutokset ajoissa ja mahdollistaa ketterän reagoinnin. Sastamalassa ilmiötietoa kootaan erityisesti Perhekeskuksessa, jossa eri toimijat muodostavat ajantasaisen tilannekuvan ja tunnistavat yhteisiä toimenpiteitä edellyttäviä ilmiöitä. Ilmiötyöskentelyä hyödynnetään myös muissa hyvinvointityön kokonaisuuksissa, mutta perhekeskuksessa kaikkein systemaattisimmin. Sastamala valmistautuu yhteistyössä ITLA:n ja Pirkanmaan hyvinvointialueen kanssa digitaalisen Näkymä-työkalun käyttöönottoon, jonka avulla lasten, nuorten ja perheiden arjessa havaittuja ilmiöitä kootaan systemaattisesti yhteisen tilannekuvan muodostamiseksi, jotta lasten, nuorten ja perheiden arjessa pärjäämistä tukevat tekijät voidaan tunnistaa ja niitä voidaan vahvistaa entistä paremmin.

4.1 Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kerroin

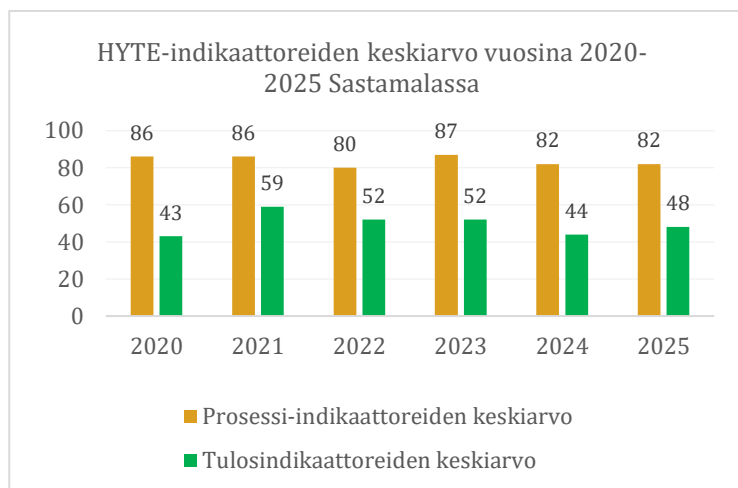
Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kerroin (HYTE-kerroin) on osa kuntien valtionosuusjärjestelmää ja ohjaa osaltaan kunnille myönnettävää lisärahoitusta. Kertoimen tarkoituksena on kannustaa kuntia pitkäjänteiseen ja suunnitelmalliseen hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. HYTE-kerroin perustuu kansallisesti määriteltuihin indikaattoreihin, jotka kuvaavat sekä kunnan toimintaa että hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tuloksia.

Lisäosan suuruus määräytyy toimintaa kuvaavien **prosessi-indikaattorien** ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tuloksia kuvaavien **tulosindikaattorien** perusteella. Mikäli alkuperäinen tulosindikaattori on indikaattorikohtaisella tavoitetasolla, saa kunta automaattisesti skaalatusta indikaattorista maksimipisteet (100). Jos alkuperäinen tulosindikaattori ei ole tavoitetasolla, skaalatun indikaattorin pisteytys määrittyy kahden edellisen mittausvuoden eron suuruuden perusteella. Mitä parempi muutos on suhteessa

muissa kunnissa tapahtuneeseen muutokseen, sitä paremmat pisteet kunta saa. Hyte-kerrointa kuvataan pisteillä 0-100. Hyvät pisteet HYTE-kertoimessa kertovat ensisijaisesti muutoksesta.

Sastamalan HYTE-kerroin vuonna 2025 oli 65 asteikolla 0–100. MDI:n kuntakortilla olevissa verrokkikunnissa HYTE-kerroin oli Riihimäellä 63, Valkeakoskella 72, Iisalmessa 66 ja Raaseporissa 66. Sastamalan saama valtionosuuden HYTE-lisäosa oli vuonna 2025 noin 470 000 euroa.

Kuntalaisten hyvinvoinnista saama hyöty on kuitenkin keskeisin taloudellinen tekijä, jonka tulee kannustaa kuntaa panostamaan hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseen.

Kuva 2: Sastamalan hyte-indikaattorien keskiarvo vuosina 2020-2025

5 HYTE- yhdyspinta Pirkanmaan hyvinvointialueen kanssa

Pirkanmaan kunnat, Pirkanmaan hyvinvointialue ja Pirkanmaan liitto solmivat keväällä 2023 puitesopimuksen, jossa sovitaan yhteistyön kohteista, tavoitteista, rakenteista ja toimintatavoista. Yhteistyön tavoitteena on varmistaa saavutettavat ja sujuvat palvelut sekä tiivis ja kattava yhteistyö eri toimijoiden välillä yhdyspintatehtävissä.

Kuva 3: Pirkanmaan hyvinvointialueen yhdyspinnat

Vuosittaiset HYTE-neuvottelut ovat kunnan ja hyvinvointialueen välinen lakiin perustuva johtamisen foorumi, jossa sovitaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yhteisistä tavoitteista, toimenpiteistä, yhteistyöstä ja seurannasta. Neuvottelujen tavoitteena on muodostaa yhteinen tilannekuva alueen hyvinvoinnista ja terveyden edistämisen painopisteistä sekä varmistaa hyvinvointisuunnitelmien toimeenpano, yhteensovittaminen ja tiedolla johtaminen. Neuvottelut ovat keskeinen osa kunnan ja hyvinvointialueen yhdyspintatyötä, jossa jaettu vastuu asukkaiden hyvinvoinnista konkretisoituu yhteisiksi päätöksiksi, rakenteiksi ja tietopohjaksi.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen liittyvät yhdyspinnat hyvinvointialueen kanssa

Ehkäisevä päihdetyö (sis. Lännen alueen PAKKA-työskentely)
 Ehkäisevä väkivaltatyö
 Liikuntaneuvonta
 Elintapaohjaus
 Kulttuurihyvinvointi
 Lasten ja nuorten hyvinvointi: Pirkanmaan perhekeskus
 Opiskeluhoito
 Ikääntyneiden hyvinvoinnin edistäminen
 Asunnottomuuden ehkäisy

Pirkanmaan hyvinvointialueen alueellinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma luovat alueellisen kehyksen hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Alueelliseen kokonaisuuteen sisältyy useita lakisääteisiä suunnitelmia. Sastamalan hyvinvointisuunnitelman painopisteitä määriteltäessä on huomioitu Pirkanmaan hyvinvointialueen alueellinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma,

ja suunnitelma osaltaan tukee alueellisten tavoitteiden toimeenpanoa, jotta alueellinen ja paikallinen työ vahvistavat toisiaan ja muodostavat asukkaiden arkea tukevan, yhtenäisen kokonaisuuden.

Pirkanmaan hyvinvointialueen hyvinvointisuunnitelmakokonaisuuden painopisteet ja tavoitteet on koottu LIITE 1 (huom. luonnosvaihe Sastamalan suunnitelman hyväksyntähetkellä)

Pirkanmaan hyvinvointialueen suunnitelmakauden 2026-2029 toimenpiteitä, tarkentuvat vuosittain HYTE-neuvotteluissa:

- Yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa hyte-työllä
- Mielenterveyteen vaikuttavia tekijöitä
- Kohtaamispaikkatoimintaa laajassa yhteistyössä
- Elintapaohjauksesta tukea arjen valintoihin
- Luontohyvinvointia yhteydestä luontoon
- Hyvinvointia kulttuurista
- Lasten ja nuorten turvaaminen aikuisten digimaailmassa
- HYTE-työn tiedolla johtaminen Pirkanmaalla
- Alueellisten toimijoiden yhteinen viesti
- Vaikuttavaa yhdyspintatyötä HYTE-kertoimen kannustamana

6 Hyvinvoinnin tilannekuva suunnitelman laadintahetkellä

Hyvinvointisuunnittelussa huomioidaan paikallisten ilmiöiden ohella valtakunnallinen ja globaali tilannekuva, sillä paikallista työtä ei voida tehdä irrallaan ympäröivästä yhteiskunnasta. Yhteiskunnalliset muutokset on kuitenkin esitetty voimakkaasti pelkistäen ja yksinkertaistaen.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tavoitteena on tunnistaa ne ilmiöt ja tehtävät, joissa hyvinvointieroja ilmenee, jotta toimenpiteet voidaan kohdentaa vaikuttavasti. Tästä syystä hyvinvointisuunnitelmassa kuvataan myös hyvinvointia haastavia ilmiöitä osana kokonaisvaltaista tilannekuvaa. Hyvinvointisuunnittelun tarkoitus on vastata hyvinvointia koskeviin haasteisiin vaikuttavalla tavalla.

Suomalaisten yleinen terveydentila on vakaa ja hyvinvoinnin taso on kokonaisuutena parantunut, mutta kehitys on eriytynyt: osalla väestöstä menee hyvin, kun taas toisilla pahoinvoinnin riskit kasautuvat. Epäterveelliset elintavat sekä eriarvoisuuden ja osattomuuden kokemusten lisääntyminen kuormittavat palvelujärjestelmää ja heikentävät luottamusta yhteiskuntaan,

samalla kun hyvinvointiin panostaminen vahvistaa yhteiskunnan kriisinkestävyyttä. (muun muassa: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Sosiaali- ja terveysministeriö, 2026).

Väestönmurros, eli syntyvyyden lasku, ikääntyminen, keskittyvä maahanmuutto ja kaupungistuminen vaikeuttavat ennennäkemättömällä tavalla kuntien mahdollisuuksia järjestää palveluita. Muutos on vääjäämätön sekä väestöään menettävissä kunnissa että kasvavissa kaupungeissa. (Kuntaliitto, 2026).

Sitran megatrendien mukaan Suomi on muuttumassa yhteiskunnaksi, jossa ihmiset elävät entistä pidempään. Väestön ikääntyminen korostaa ylisukupolvista oikeudenmukaisuutta, aktiiviseen vanhuuteen panostamista sekä sukupolvien välistä yhteiseloja, samalla kun monimuotoisuus nähdään voimavarana. Maailmanjärjestyksen murros haastaa demokratian kestävyyttä ja korostaa osallisuuden ja luottamuksen merkitystä. Ympäristökriisiin sopeutuminen ja tekoälyn vastuullinen hyödyntäminen muokkaavat tulevaisuuden toimintaympäristöä. (Sitra: Megatrendit 2026 - Sitra, viitattu 7.2.2026).

Yksinäisyys ja ulkopuolisuus ovat usein juurisyinä hyvinvointi- ja terveysongelmien taustalla ja näin ollen niiden aiheuttamat suorat ja epäsuorat kustannukset ovat yhteiskunnallisesti merkittävät. Yksinäisyys on viime vuosina noussut yhdeksi merkittävimmistä hyvinvointiin vaikuttavista ilmiöistä Suomessa. **65 % suomalaisista** kokee yksinäisyyttä ainakin joskus (SPR Yksinäisyysbarometri 2026). Tuoreimmat valtakunnalliset tutkimukset osoittavat huolestuttavan kehityssuunnan: yksinäisyys lisääntyy kaikissa ikäryhmissä, Yksinäisyys koskettaa erityisesti **nuoria aikuisia (16–34-vuotiaat)** ja heidän kokemuksissaan korostuvat ulkopuolisuuden tunteet, heikentynyt taloustilanne sekä lisääntyneet mielenterveyden haasteet. Yksinäisyys kytkeytyy tiiviisti mielen hyvinvointiin, osallisuuden kokemuksiin, sosiaalisiin suhteisiin sekä taloudellisiin ja elämäntilannesidonnaisiin tekijöihin, ja sen vaikutukset ulottuvat koko väestön hyvinvointiin ja terveyteen. (Osallistujien Suomi: yksinäisyyden nujertaminen on yhteisten tekojen tulos. Tehdään yhdessä parempi tulevaisuus). Yksinäisyyden ehkäisy edellyttää Sastamalassa yhteisöjen ja kohtaamispaikkatoiminnan vahvistamista sekä matalan kynnyksen osallistumisen (esim. tapahtumat) mahdollisuuksien lisäämistä.

6.1 Sastamalan hyvinvoinnin tilannekuva 2026

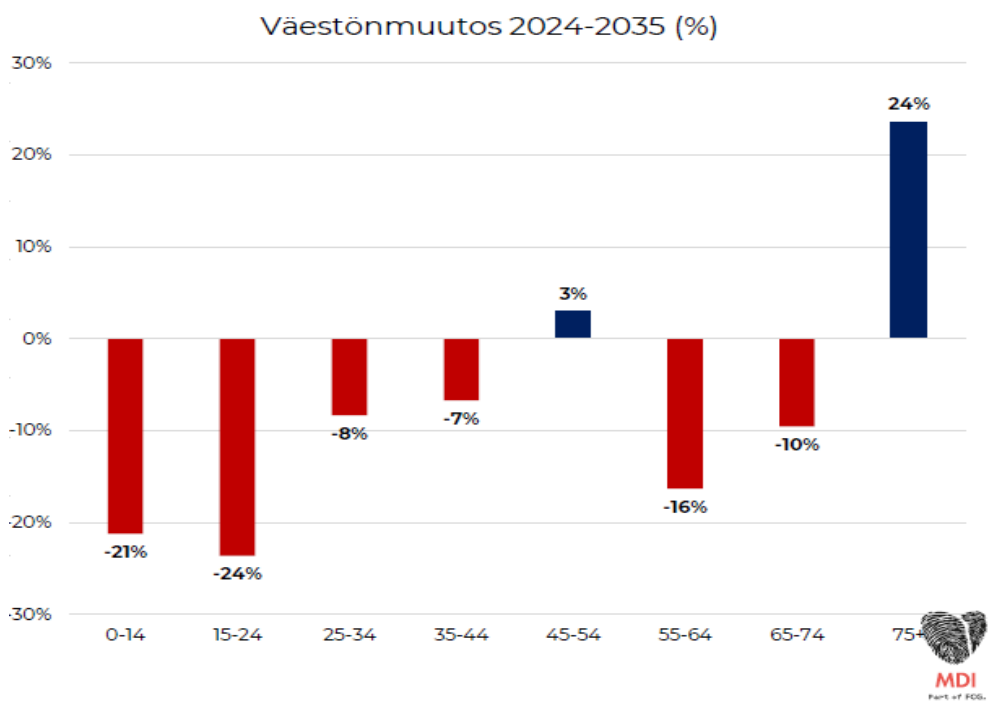
Sastamalan hyvinvointi on monella osa-alueella vakaata, mutta se heijastaa samoja muutoksia ja ilmiöitä, joita näkyy Pirkanmaalla ja koko Suomessa. Tilannekuva on pelkistetty ja se toimii perustana hyvinvointisuunnitelman painopisteille, joita tarkennetaan myöhemmissä luvuissa.

Väestörakenteen muutos

Väestörakenteen muutoksen tunnistaminen on tärkeää, koska se auttaa kohdentamaan toimet oikeille ikä- ja väestöryhmille ja näin kaventamaan hyvinvointieroja vaikuttavalla tavalla.

Sastamalassa asui 31.12.2024 noin 23 500 asukasta, joista

- alle 15-vuotiaita oli noin 13 %
- 15-24-vuotiaita oli vajaa 9%
- 25-74-vuotiaita 62% väestöstä.
- 75-vuotta täyttäneitä oli noin 16 % väestöstä

Kuva 4: Sastamalan väestönmuutos 2024-2035 %, lähde MDI.

Sastamalan väestö ikääntyy merkittävästi tulevina vuosina. Tämän tuomia hyvinvointisuunnittelun tarpeita tarkennetaan ikääntyneitä koskevassa luvussa 9.

Liikkumisen polarisoituminen näkyy myös Sastamalan luvuissa: osa väestöstä liikkuu paljon ja osan liikkumattomuus lisääntyy. UKK-instituutin valtakunnallisen kustannuslaskurin mukaan liikkumattomuus ja liiallinen paikallaanolo aiheuttavat Suomessa merkittäviä terveys- ja talousvaikutuksia, sillä ne lisäävät useiden kansansairauksien, kuten tyypin 2 diabeteksen, sepelvaltimotaudin, masennuksen ja tuki- ja liikuntaelinten sairauksien riskiä. Laskuri kuvaa kustannuksia kunnittain hyödyntäen muun muassa sairastavuusindeksiä, väestörakennetta ja liikkumattomuuden yleisyyttä väestössä.

	Liikkumattomuus	Paikallaanolo	Yhteensä
Kokonaiskustannukset	7 999 000 €	8 937 000 €	Noin 17 M€
Suorat kustannukset	4 445 000 €	3 054 000 €	Noin 7,5 M€
Epäsuorat kustannukset	3 555 000 €	5 884 000 €	Noin 9,5 M€

Taulukko 1: UKK-instituutti Liikkumattomuuden ja paikallaanolon kustannuslaskuri, Sastamala, 2025

Sastamalan liikkumisohjelma on valmistelussa. Sen taustavalmisteluissa tehtiin laaja nykytilan kartoitus. Siinä esille nousseita syitä sastamalalaisten liikkumattomuuteen:

- Taloudelliset esteet – kaikilla ei ole varaa ohjattuun liikuntaan tai harrastuksiin.
- Saavutettavuus ja esteettömyys – liikkumispaikkojen sijainti, kulkuyhteydet ja esteettömyys vaikuttavat suoraan arjen liikkumisen helppouteen.
- Yhteisöllisyyden puute – yhdessä tekemisen ja ryhmien puuttuminen heikentää motivaatiota; monelle seura toimii tärkeänä kannustimena.
- Arjen kiire ja ajankäytön haasteet – työ- ja perhe-elämän ristipaineet vaikeuttavat liikkumiseen sitoutumista.
- Viestinnän puutteet – jos tieto liikkumismahdollisuuksista ei tavoita kuntalaisia, olemassa olevat palvelut ja reitit jäävät helposti hyödyntämättä.

Liikkumattomuuden ehkäisy edellyttää pitkäjänteistä työtä arjen liikkumisympäristöjen parantamiseksi sekä matalan kynnyksen ja

saavutettavien liikkumismahdollisuuksien vahvistamiseksi, yhteisöllisiä ja arkeen integroituvia liikkumisen toimintatapoja sekä uuden ajan sosiaalista viestintää

Mielen hyvinvointi

Mielen hyvinvoinnin haasteet näkyvät erityisesti työikäisessä väestössä ja nuorilla. Sastamalan ikävakioitu työkyvyttömyysindeksi on 137,2, kun Pirkanmaan keskiarvo on 104,0. Korkea indeksi osoittaa, että työkyvyttömyyttä aiheuttavat sairaudet, erityisesti mielenterveyteen liittyvät ongelmat kuten masennus ja ahdistuneisuus, ovat alueella tavanomaista yleisempiä. Tämä toimii vahvana indikaattorina siitä, että mielen hyvinvoinnin haasteet kuormittavat työikäistä väestöä ja heijastuvat arjen jaksamiseen. Mielen hyvinvoinnin vahvistaminen edellyttää arjen rakenteiden ja yhteisöllisyyden tukemista. Mielen hyvinvointi on koko hyvinvointisuunnitelman sateenvarjo, jota kaikki painopisteet tukevat vahvistamalla arjen sujuvuutta, merkityksellisyyttä ja myönteisiä kokemuksia eri ikäryhmissä.

Suunnitelmakaudella selvitetään mahdollisuudet lisätä ennakko vaikutusten arviointityökaluun mielenterveysvaikutusten arviointi ja ottaa käyttöön Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Mielen hyvinvoinnin ABC -toimintamalli kuntatasolla. Mielen hyvinvoinnin edistämisen asiantuntijana ja yhteistyökumppanina toimii Mieli Tukitalo Mielenterveys ry.

Vahvuudet

Samanaikaisesti Sastamalassa on vahvuuksia, jotka tukevat hyvinvointia, niistä vain joitain esimerkkejä: Nuorten päihteiden käyttö on kouluterveyskyselyn vastausten perusteella vähentynyt, kaupungissa toimii laaja ja aktiivinen yhdistyskenttä ja kyläyhteisöt, jotka tarjoavat monipuolisia mahdollisuuksia osallisuuteen, yhteisöllisyyteen ja yhdessä tekemiseen, ja elinympäristö tukee kaikkien saavutettavaa liikkumista, palautumista ja luonnosta saatavaa hyvinvointia. Kohtaamispaikkatoimintaa ja matalan kynnyksen palveluita on vahvistettu eri toimijoiden monialaisena yhteistyönä. Sastamalassa tahtotila ja käytännön tekeminen sujuvan arjen edistämiseksi toteutuu yhteistyössä upealla tavalla.

Sastamalan ikävakioitu sairastavuusindeksi on 102,4 (Pirkanmaa 100,8).
Sastamalan ikävakioitu työkyvyttömyysindeksi on 137,2 (Pirkanmaa 104,0).

Kuva 5: Sastamalan ikävakioitu sairastavuusindeksi, tulkintaohje: suurempi kuvion koko osoittaa, että Sastamalan tilanne on heikompi suhteessa koko maan vuoden 2023 indeksiin (vertailuarvo 100), vihreällä merkityt alueet kuvaavat Sastamalan keskimääräistä parempaa tilannetta verrattuna koko maan keskiarvoon.

7 Hyvinvointi tehdään yhdessä – suunnitelmien yhteensovittaminen

Hyvinvointisuunnitelma toimii Sastamalassa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisuutta kokoavana sateenvarjona. Hyvinvointiin liittyvät tavoitteet ja toimenpiteet kootaan ensisijaisesti hyvinvointisuunnitelmaan. Mikäli jonkun osa-alueen kohdalla erillinen suunnitelma on perusteltua, sen keskeiset tavoitteet ja toimenpiteet sisällytetään hyvinvointisuunnitelmaan, jotta kokonaisuus säilyy johdonmukaisena ja yhteensovitettuna.

Liikkumisohjelma on erillinen pitkän aikavälin strategia, joka ohjaa liikkumisen edistämistä koko väestössä ja huomioi arjen liikkumisen, liikuntaympäristöt ja saavutettavuuden. Se kytkeytyy suoraan hyvinvointisuunnitelman liikkumisen painopisteeseen ja täydentää sitä tulevien vuosien tavoitteilla ja toimenpiteillä.

Ehkäisevän päihdetyön suunnitelma (2025-2028) on erillinen, lakisääteinen asiakirja, jossa linjataan Sastamalan ehkäisevän päihdetyön tavoitteet ja keskeiset toimenpiteet. Suunnitelma on laadittu omana kokonaisuutenaan, koska aiempi suunnitelma oli useita vuosia vanha ja valmistelutyö edellytti laajaa nykytilan tarkastelua sekä rakenteiden ja toimintamallien päivittämistä. Se tullaan sisällyttämään seuraavassa hyvinvointisuunnitelman päivityksessä osaksi hyvinvointisuunnitelmaa.

Kulttuurisuunnitelma on Sastamalan kulttuurin kehittämisen strateginen asiakirja. Suunnitelma on laadittu omana kokonaisuutenaan, koska se sisältää kulttuurihyvinvointia laajemman kokonaisuuden.

Läntisen Pirkanmaan kotoutumisohjelma on seudullinen lakisääteinen suunnitelma, joka edistää kotoutumista, osallisuutta ja yhdenvertaisia mahdollisuuksia. Sen tavoitteet ja kotoutumista tukevat toimet kytkeytyvät hyvinvointisuunnitelmaan, jotta kotoutuminen nähdään osana koko kaupungin hyvinvointityötä ja arjen rakenteita.

Suunnitelma	Tavoitteet
Liikkumisohjelma	Edistää liikunnallista elämäntapaa Sastamalan kaupungissa koko väestön läpi ja erityisesti tavoittaa vähän liikkuvat eri ikäryhmistä. Lisätä tietoisuutta liikkumisen suosituksista ja mahdollisuuksista, parantaa palveluiden saavutettavuutta sekä luoda pysyviä rakenteita, jotka tukevat liikkumista arjessa kaikissa ikäryhmissä. Sitouttaa kunnan eri toimialat liikkumisen edistämisen kehittämiseen.
Ehkäisevän päihdetyön suunnitelma	Meillä on rohkeus ja taito ottaa puheeksi Tuemme elämänvaiheissa ja -muutoksissa Vahvistamme ehkäisevän päihdetyön rakenteita Tavoitamme kuntalaiset selkeällä viestinnällä
Kulttuurisuunnitelma	Kulttuurin merkityksen tunnustaminen laajasti Järjestöyhteistyön kehittäminen Kulttuuripalveluiden resurssien kohdentaminen.
Kotoutumisohjelma	

Taulukko 2: Kaupunkitasoisten suunnitelmien yhteensovittaminen

8 Hyvinvointiohjelman painopisteet ja keskeiset teemat 2026-2035

Hyvinvointisuunnitelman painopisteet on määritelty hyte-työryhmissä ajantasaista tietoa, tunnistettuja hyvinvointi-ilmiöitä ja eri väestöryhmien tarpeita hyödyntäen, yhteistyössä kaupungin toimialojen ja kumppaneiden kanssa. Painopisteet ohjaavat pitkän aikavälin hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä ja suuntaavat eri toimijoiden työtä yhteisten tavoitteiden

mukaisesti. Tässä luvussa keskitytään painopisteiden perusteluihin ja pitkän aikavälin tavoitteisiin. Valtuustokauden toimenpiteet on esitelty varsinaisessa hyvinvointisuunnitelmassa.

Valmistelussa nousi vahva yhteinen näkemys siitä, että liikkuminen ja kulttuuri ovat Sastamalalle niin keskeisiä ja vaikuttavia teemoja, että ne tulee määritellä omiksi painopisteikseen laajemman hyvän arjen kokonaisuuden sijaan. Molemmat teemat edellyttävät pitkän aikavälin tavoitteita ja niihin kohdennettuja toimenpiteitä.

Mielen hyvinvointi toimii koko hyvinvointisuunnitelman sateenvarjona. **Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus** ovat suunnitelman läpileikkaavia teemoja, jotka ohjaavat kaikkea suunnittelua, päätöksentekoa ja toimeenpanoa sekä toimivat yhteisinä näkökulmina tavoitteiden ja toimenpiteiden tarkastelussa. **Työllisyys ja kotoutuminen** vaikuttavat laajasti siihen, millaiset mahdollisuudet ihmisillä on sujuvaan arkeen, osallisuuteen ja hyvinvointiin eri elämänvaiheissa ja pitkällä aikavälillä, eli ne ovat hyvinvoinnin edistämisen rakenteellisia teemoja. **Kestävä kehitys** on läsnä hyvinvointisuunnitelmassa elinympäristöjen, liikkumisen ja arjen ratkaisujen kautta.

Hyvinvointisuunnitelman aikuisväestön painopisteet ovat: osallisuus, liikkuminen, turvallisuus, elinympäristö ja kulttuuri.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämisen painopisteet on koottu tämän suunnitelman lopusta löytyvään lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan.

8.1 Osallisuus

Perustelut painopisteen valinnalle:

Osallisuus ja kokemus kuulumisesta ovat keskeisiä hyvinvoinnin ja mielen hyvinvoinnin edistäjiä kaikissa ikäryhmissä. Yksinäisyys, ulkopuolisuuden kokemukset ja heikot mahdollisuudet vaikuttaa omaan arkeen ovat merkittäviä eriarvoistumisen riskitekijöitä ja voivat kasautuessaan johtaa syrjäytymiseen. Osallisuuden vahvistaminen ehkäisee näitä ilmiöitä tukemalla sosiaalisia suhteita, yhteisöllisyyttä ja merkityksellisyyden kokemusta. Osallisuus rakentuu ennen kaikkea arjen toimintakulttuurissa ja siinä, millaiset mahdollisuudet asukkailla on osallistua, vaikuttaa ja kohdata muita.

Hyvät digi- ja medialukutaidot tukevat arjen sujuvuutta, turvallisuuden tunnetta ja osallisuutta sekä vahvistavat mielen hyvinvointia ja itsenäistä toimintakykyä. Digitaitojen vahvistaminen koskee kaikkia ikäryhmiä, ja siksi on tärkeää tarjota saavutettavaa digitukea, jotta kukaan ei jää digitaalisten

palvelujen ulkopuolelle. Siksi digitaitojen edistäminen on nostettu yhdeksi osallisuuden tavoitteeksi.

Pitkän aikavälin tavoitteet:

- Vahvistetaan osallistumismahdollisuuksia
- Ehkäistään yksinäisyyttä ja syrjäytymistä
- Edistetään digitaitoja
- Vahvistetaan positiivista paikallisidentiteettiä

8.2 Liikkuminen

Perustelut painopisteen valinnalle:

Liikkuminen on keskeinen hyvinvointiin vaikuttava tekijä, ja sen merkitys korostuu väestörakenteen muutoksen ja liikkumattomuuden lisääntymisen myötä. Arjen liikkumisen mahdollisuudet, saavutettavat ympäristöt ja yhteisölliset toimintamallit tukevat sekä fyysistä että mielen hyvinvointia. Liikkumattomuuden ehkäisy on yksi vaikuttavimmista tavoista parantaa väestön hyvinvointia pitkällä aikavälillä. Liikkumisohjelman kanssa yhteisenä työnä tavoitellaan, että liikkuminen ymmärretään ennen kaikkea arjen aktiivisuutena. Yhteistyö järjestöjen, seurojen ja muiden toimijoiden kanssa on olennainen osa liikkumisen saavutettavuuden ja arkeen juurtuvan aktiivisuuden vahvistamista.

Pitkän aikavälin tavoitteet

- Liikkuminen kuuluu kaikille ja juurtuu arkeen
- Luodaan strateginen moottori ja yhteinen liike liikkumisen edistämiseksi
- Lisätään yhteistyöllä monipuolisuutta ikääntyneiden liikkumiseen
- Ehkäistään ikääntyneiden kaatumisia

8.3 Turvallisuus

Perustelut painopisteen valinnalle:

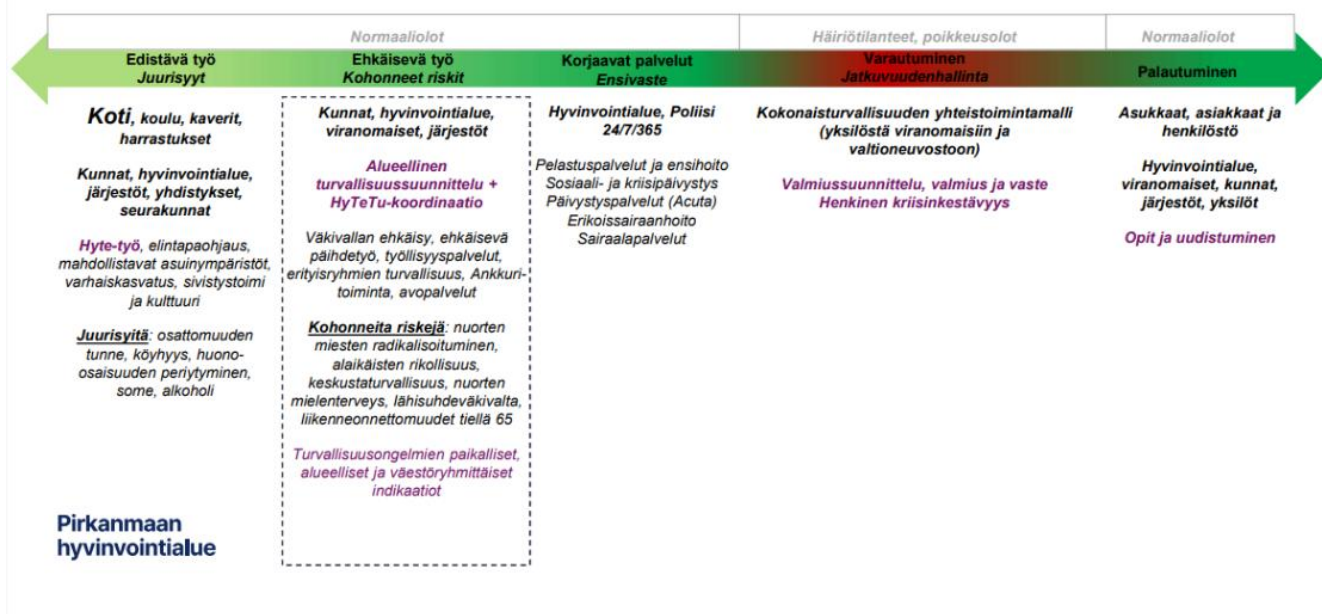
Turvallisuuden kokemus on keskeinen osa hyvää arkea ja hyvinvointia. Kuntaliiton vuoden 2024 kuntalaiskyselyn mukaan jopa tärkein hyvän kotikunnan ominaisuus. Hyvinvointisuunnitelmassa turvallisuutta ei katsota vain seurauksina (esim. tapaturmat), vaan pyritään ymmärtämään, mistä

ongelmat syntyvät, ja estämään ne jo etukäteen. Hyvinvointisuunnittelu voi auttaa esimerkiksi edistämään turvallista liikkumista liikenteessä, ehkäisemään päihdehaittoja ja edistämään kuntalaisten turvallisuustaitoja. Liikenneturvallisuuteen liittyvät riskit on tunnistettu kaupungin liikenneturvallisuustyöryhmässä, ja sen tuottama tieto kytketään osaksi painopisteen tavoitteita ja toimenpiteitä. Turvallisuussuunnitelma on sisällytetty myös aiempaan hyvinvointisuunnitelmaan. Varautuminen on häiriötilanteisiin varautumista ja siihen on oma suunnittelukokonaisuutensa.

Hyte- ja alueellisen turvallisuustyön yhtymäkohdat

Laajaa turvallisuuskäsitys

kaikki turvallisuuteen liittyvät kysymykset, joihin liittyvät uhat voivat aiheuttaa merkittävää haittaa tai vaaraa asukkaille, asiakkaille, potilaille, henkilöstölle, organisaatiolle tai yhteiskunnalle laajemmin

Kuva 6: Hyte ja alueellisen turvallisuustyön yhtymäkohdat (Pirkanmaan turvallisuustoimen esitys Pirkanmaan hyvinvointikoordinaattorien verkostossa 12/25)

Pitkän aikavälin tavoitteet

- Ehkäistään syrjäytymistä, väkivaltaa ja rikoksia
- Ehkäistään päihdehaittoja
- Edistetään turvallista liikkumista liikenteessä
- Vahvistetaan kuntalaisten turvallisuustaitoja

Pirkanmaan alueellinen turvallisuustyö pohjaa 10 yhteistyön painopistealueeseen, joita edistetään yhdessä keskeisten kumppanien kanssa:

- Ankkuritoiminnan kehittäminen ja laajentaminen

- Lasten ja nuorten turvallisuuskoulutus
- Elämän kriisit
- Syrjäytymisen estäminen
- Päihteiden käytön vähentäminen
- Väkivallan vähentäminen
- Tietoturvan ja -suojan parantaminen
- Häiriötilanteisiin varautuminen
- Erityisryhmien turvallisuus
- Henkilöstön turvallisuus ja turvallisuuden kokemus työssä sekä palveluiden turvallisuus.

8.4 Elinympäristö

Perustelut painopisteen valinnalle:

Hyvin suunniteltu elinympäristö tukee kaikkien ikäryhmien toimintakykyä, yhteisöllisyyttä ja hyödyntää luonnon tarjoamat hyvinvointivaikutukset.

Elinympäristöön kohdistuvat ratkaisut ovat usein ennaltaehkäiseviä ja vaikuttavat suoraan arjen sujuvuuteen: ne vähentävät tapaturmia, tukevat terveyttä ja kaventavat hyvinvointieroja eri väestöryhmien välillä.

Elinympäristöllä on keskeinen merkitys sujuvassa arjessa, sillä se liittyy sekä asumiseen – kuten vuokra-asuntojen määrään, asunnottomuuden ehkäisyyn ja esteettömyyteen – että virkistysmahdollisuuksiin, kuten luontopolkujen, puistojen ja vesialueiden saavutettavuuteen. Hyvinvointiin vaikuttavat myös ympäristön laatu, melu, päästöt sekä jäte- ja vesihuolto. Panostukset turvallisiin reitteihin, hyvään valaistukseen, lähiluontoon, kaavoitukseen, ympäristöterveydenhuoltoon ja palvelujen saavutettavuuteen tukevat arjen sujuvuutta ennaltaehkäisevästi. Elinympäristöön liittyvien hyvinvointivaikutusten tunnistaminen tukee muita suunnitelman painopisteitä, ja sen merkitys korostuu väestörakenteen muutoksen ja ikääntymisen myötä.

Osana elinympäristöstä saatavaa hyvinvoinnin edistämistä on pilotoitu myös paikkatiedon parempaa hyödyntämistä. Se voi auttaa tunnistamaan alueellisia tarpeita ja tarjota mahdollisuuksia esimerkiksi liikkumisreittien kuvaukseen.

Sastamala on tehnyt viime vuosina merkittäviä hyvinvointi-investointeja, kuten Keikyän päiväkotikoulu Helmi, Mouhijärven yhteiskoulun perusparannus ja Sylvään Taitotalo. Parhaillaan on rakenteilla uima- ja liikuntahallikokonaisuus Sylvään alueelle. Nämä tukevat kaikenikäisten hyvinvointia. Investointien vaikuttavuutta vahvistaa tilojen monikäyttö.

Sastamalan lapset ja nuoret kertoivat tärkeiksi ja säilyttämisen arvoisiksi asioissa elinympäristössään (2025):

- turvallisuus, erityisesti teiden kunto ja liikenneturvallisuus
- monipuoliset liikunta- ja harrastuspaikat
- mahdollisuudet viettää aikaa kavereiden kanssa omassa elinympäristössä
- koulujen ja koulujen pihojen viihtyisyys ja toiminnallisuus
- leikkipuistot, puistot ja kirjastot
- luonnon läheisyys sekä mahdollisuudet ulkoiluun ja oleskeluun
- arjen palveluiden saavutettavuus

Pitkän aikavälin tavoitteet

- Lisätään elinympäristöstä ja luonnosta saatavaa hyvinvointia
- Turvallinen ja houkutteleva elinympäristö mahdollistaa liikkumisen
- Edistetään terveellistä elinympäristöä ja kestävää kehitystä
- Hyödynnetään paikkatietoa hyvinvoinnin edistämisessä
- Huomioidaan ikäystävällinen elinympäristö

8.5 Kulttuuri

Perustelut painopisteen valinnalle:

Kulttuuri on Sastamalalle ominainen ja tutkitusti vaikuttava keino vahvistaa hyvinvointia kaikissa ikäryhmissä, minkä vuoksi se on nostettu omaksi painopistekseen. Se tuottaa iloa, merkityksellisyyttä ja osallisuutta, tukee mielen hyvinvointia ja toimintakykyä sekä rakentaa yhteisöllisyyttä. Sastamalassa on vahvoja paikallisia voimavaroja: kaupungin elämänlaatupalvelut, järjestöt, yritykset ja muut yhteistyöverkostoissa mukana olevat toimijat, jotka kulttuurin hyvinvointivaikutuksista konkreettisia arjessa.

Jokainen määrittelee itse, mikä kulttuuri tai taiteen muoto tukee omaa hyvinvointia, ja siksi kaikilla tulisi olla mahdollisuus osallistua kulttuuriin omista tarpeistaan lähtien. Suosituksen mukaan kulttuuria tulisi kokea vähintään 100 minuuttia viikossa.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä kulttuuri näkyy muun muassa yhdyspintatyönä hyvinvointialueen kanssa, hyvinvointiohjauksena ja -lähetteinä, järjestöyhteistyönä sekä saavutettavien kulttuuripalvelujen järjestämisenä tiiviissä yhteistyössä hyvinvointialueen, kulttuurikentän, järjestöjen ja seurakuntien kanssa. Pirkanmaan hyvinvointialueella kulttuurihyvinvointi on huomioitu myös elintapaohjauksessa.

Lukeva Sastamala on nostettu osaksi hyvinvointisuunnitelmaa, koska kirjakulttuuri ja lukeminen ovat Sastamalan vahvoja paikallisia voimavaroja ja tuttu osa kaupungin identiteettiä myös kaupunkistrategian tasolla. Lukeminen edistää tutkitusti mielen hyvinvointia, osallisuutta ja elinikäistä oppimista, ja se on helposti kaikkien saavutettavissa oleva kulttuurin muoto. Lukeva Sastamala -tiekartassa on oma hyvinvointipainopisteensä, ja hyvinvointisuunnitelma sekä tiekartta tukevat toisiaan erityisesti osallisuuden ja moniammatillisen lukutaitotyön osalta. Suomalaisen kirjan museo Pukstaavilla on vahva yhdyspinta hyvinvoinnin edistämistyöhön Lukeva Sastamala työn koordinaatiovastuun, vapaaehtoistoiminnan kehittämisen ja paikallisidentiteetin vahvistamisen kautta.

Kirjastot ovat keskeinen hyvinvointityön kumppani. Sieltä kuntalainen löytää luotettavaa ja puolueetonta tietoa. Kirjasto on Sastamalan taajamissa saavutettava palvelu, josta asukkaat voivat saada tukea erilaisten digipalvelujen käyttöön. Kirjastopalvelut vahvistavat arjen sujuvuutta ja osallisuutta toimimalla tärkeänä kumppanina kuntalaisten osallistumisen edistämisessä myös niille, jotka eivät voi osallistua digitaalisesti, tarjoamalla mahdollisuuksia palautteen antamiseen ja vaikuttamiseen perinteisin keinoin. Kirjastoista onkin tullut osalle kuntalaisia luonteva kaupunkiolohuone ja se tarjoaa tilat myös monelle kohtaamispaikalle.

Pitkän aikavälin tavoitteet

- Mahdollistetaan kulttuuriin osallistuminen kaikille
- Edistetään hyvinvointia kirjakulttuurin avulla (Lukeva Sastamala)
- Vahvistetaan ikääntyneiden toimintakykyä ja osallisuutta etsivällä kulttuurisella vanhustyöllä

8.6 Työllisyys, kotoutuminen hyvinvoinnin edistämisen rakenteellisina teemoina

Työllisyys, kotoutuminen ja kestävä kehitys ovat hyvinvoinnin edistämisen rakenteellisia teemoja, jotka kytkeytyvät kaikkiin hyvinvointisuunnitelman painopisteisiin. Rakenteellinen teema tarkoittaa arjen ja yhteiskunnan perusolosuhdetta, joka vaikuttaa laajasti siihen, millaiset mahdollisuudet ihmisillä on hyvään arkeen ja hyvinvointiin.

Työllisyys on keskeinen hyvinvoinnin mahdollistaja, joka kytkeytyy osallisuuteen, mielen hyvinvointiin, turvallisuuteen ja toimeentuloon. Kunnalla on merkittävä rooli työllisyyden edistämisessä, erityisesti nuorten työelämäpolkujen tukemisessa ja haavoittuvassa asemassa olevien

työllistymismahdollisuuksien vahvistamisessa. Työllisyys on keskeinen osa kunnan ja hyvinvointialueen yhdyspintatyötä.

Kotoutuminen koskee yhdenvertaisesti kaikkia hyvinvointisuunnitelman painopisteitä. Kotoutuminen edellyttää sujuvaa arkea, saavutettavia palveluja, mahdollisuuksia oppia kieltä, osallistua ja kohdata muita paikallisissa yhteisöissä. Hyvinvointityöryhmissä on muotoiltu kotoutumista koskeva yhteinen tavoite:

Sastamalassa palvelut järjestetään niin, että kotoutujat tulevat huomioiduiksi ja palvelut ovat heille saavutettavia.

8.7 Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus läpileikkaavana teemana

Sastamalan kaupungin toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on sisällytetty osaksi hyvinvointisuunnitelmaa. Kyseessä on Sastamalan ensimmäinen kaupunkitasoinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma, minkä vuoksi sen kuvaamiseen on varattu hyvinvointisuunnitelmassa laajempi kokonaisuus, muun muassa keskeisten käsitteiden avaamiseksi (LIITE1) ja yhteisen ymmärryksen luomiseksi. Suunnitelma ohjaa päätöksentekoa, palveluiden kehittämistä, viestintää, tilojen käyttöä ja arjen kohtaamisia siten, että tasa-arvo ja yhdenvertaisuus huomioidaan systemaattisesti kaikessa kaupungin toiminnassa. Muut toimialat täydentävät tätä kattosuunnitelmaa omilla lakisääteisillä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmillaan. Kaupunkitasoista eli niin sanottua toiminnallista tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa on laadittu rinnakkain henkilöstöohjelman vastaavan osuuden kanssa yhteistyössä henkilöstöpalveluiden kanssa. Valmistelussa on hyödynnetty myös lukion tekemää kattavaa tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnittelua.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat perusoikeuksia, jotka on turvattu Suomen perustuslaissa ja joita täsmentävät tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädäntö. Lainsäädäntö velvoittaa kuntaa edistämään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta aktiivisesti ja suunnitelmallisesti sekä ehkäisemään syrjintää kaikessa toiminnassaan. Velvollisuus koskee päätöksentekoa, palveluiden järjestämistä, viestintää, tiloja ja arjen kohtaamisia. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on keskeinen väline näiden veloitteiden toteuttamisessa osana kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat keskeinen osa kuntalaisten hyvinvointia ja koko Sastamalan hyvinvointityötä läpileikkaavia periaatteita. Kokemus siitä, että tulee kohdatuksi arvostavasti, yhdenvertaisesti ja turvallisesti sekä voi

osallistua yhteiskunnan toimintaan omista lähtökohdistaan, vaikuttaa suoraan ihmisen hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuden tunteeseen. Epätasa-arvo, syrjintä ja ulkopuolisuuden kokemukset puolestaan heikentävät hyvinvointia, lisäävät osattomuutta ja voivat kaventaa mahdollisuuksia osallistua ja pärjätä arjessa.

Erityisen tärkeää on hyvien väestösuhteiden vahvistaminen. Hyvillä väestösuhteilla tarkoitetaan sitä, että eri taustoista tulevat ihmiset voivat kohdata toisensa kunnioittavasti, luottaa toisiinsa ja kokea kuuluvansa yhteiseen Sastamalaan. Myönteiset väestösuhteet vahvistavat osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuuden tunnetta sekä tukevat yhteisen paikallisidentiteetin rakentumista.

Sastamalan kaupungilla ei ole tällä hetkellä kattavaa ja ajantasaista tilannekuvaa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta asukkaiden näkökulmasta tarkasteltuna. Suunnitelmakaudella laaditaan kaupunkitasoiset turvallisen tilan periaatteet, joiden yhteyteen liitetään mahdollisuus tuoda esiin kokemuksia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyen. Saatua tietoa hyödynnetään suunnitelman kohdentamisessa ja kehittämisessä tulevina vuosina.

Yhteiset käsitteet:

Kaupunkitasoisen, toiminnallisen tasa-arvosuunnittelun tavoitteena on estää sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä ja edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa kaupungin toiminnassa ja palveluissa.

Kaupunkitasoisen, toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnittelun tavoitteena on puolestaan ehkäistä syrjintää ja edistää yhdenvertaisuutta kaupungin palveluissa ja toiminnassa muista yksilöön liittyvistä näkökulmista. Näitä ovat esimerkiksi ikä, terveydentila, alkuperä, äidinkieli tai poliittinen suuntautuminen.

8.7.1 Hyvät väestösuhteet

Hyvien väestösuhteiden edistäminen tukee kunnan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä vahvistamalla osallisuutta, vuorovaikutusta, turvallisuuden kokemusta ja luottamusta. Kunnalla on merkittävä rooli hyvien väestösuhteiden edistämisessä, koska kunta luo puitteet arjen kohtaamisille palveluissa, tiloissa, tapahtumissa ja yhteisöissä. Yhdenvertaiset palvelut, saavutettavat osallistumisen mahdollisuudet ja turvalliset kohtaamisympäristöt vahvistavat väestösuhteita käytännössä.

Positiivinen paikallisidentiteetti vahvistaa hyvinvointia lisäämällä yhteenkuuluvuuden tunnetta, yhteisöllisyyttä ja luottamusta sekä omiin voimavaroihin että ympäröivään yhteisöön. Vahva paikallisidentiteetti luo myönteistä ilmapiiriä, lisää merkityksellisyyden kokemuksia ja sitouttaa asukkaita toimimaan yhdessä yhteisen Sastamalan hyväksi.

8.7.2 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuustyön keskeiset tavoitteet

Tavoitteet kohdistuvat koko väestöön ja tukevat erityisesti niitä tilanteita, joissa eriarvoisuuden, syrjinnän tai ulkopuolisuuden kokemukset voivat heikentää hyvinvointia ja yhteisöllisyyttä.

Keskeiset tavoitteet ovat:

- Mahdollistetaan syrjimätön vapaa-aika.
- Tehdään yhdessä tasa-arvoisempi ja yhdenvertaisempi Sastamala

Keskeiset tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävät toimenpiteet on kuvattu erillisessä toimenpidetaulukossa.

8.8 Hyvinvointisuunnitelman strateginen perusta

Hyvinvointisuunnitelman painopisteet kytkeytyvät suoraan Sastamalan kaupunkistrategiaan ja sen kolmeen strategiseen kärkeen sekä kärkiä tukeviin toimintalinjauksiin.

Hyvinvointisuunnitelman strateginen perusta

Painopisteet nojaavat ensisijaisesti kaupunkistrategian hyvinvointia asumiseen ja elämiseen -kärkeen. Painopisteet tukevat samalla myös strategian muita kärkiä vahvistamalla osallisuutta, turvallisuutta, elinympäristöä, kulttuuria, kotoutumista, työllisyyttä sekä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta.

- Osallisuus – osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet
- Turvallisuus – kokonaisturvallisuus ja sujuva arki
- Elinympäristö – asuminen ja elinvoimaiset asuinalueet
- Kulttuuri – kulttuuri hyvinvoinnin edistäjänä
- Kotoutuminen – kaupunki, jonne halutaan tulla ja jäädä
- Työllisyys – elinvoimaa työstä ja yrittäjyydestä
- Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus – elämä on omannäköistä eri puolilla kaupunkia

9 Ikääntyneiden suunnitelma

Ikääntyneiden hyvinvointi on Sastamalassa osa koko kaupungin yhteistä hyvinvointityötä, eikä sitä tarkastella erillisenä kokonaisuutena. Ikääntyneiden hyvä arki rakentuu samoissa elinympäristöissä, palveluissa ja yhteisöissä kuin muidenkin, ja sukupolvien yhteinen toiminta on onnistumisen edellytys. Hyvinvointikertomus 2021–2024 nosti jatkotyöskentelyn keskiöön ikääntyneiden hyvinvoinnin edistämisessä yhteistyön vahvistamisen järjestöjen ja hyvinvointialueen kanssa sekä vastuiden ja työnjaon selkeyttämisen. Samalla on tärkeää tunnistaa ne ikäihmiset, joilla on matalat tulot ja joiden toimintakyvyn heikkeneminen on ennakoitavissa, jotta tuki voidaan kohdentaa ajoissa ja vaikuttavasti.

Pirkanmaan hyvinvointialueen IKI2035-ohjelman mukaan arviolta noin 10% 80-vuotta täyttäneistä asuu Pirkanmaan hyvinvointialueen ympärivuorokautisen palveluasumisen piirissä ja noin 90 % asuu omissa kodeissaan. Ikääntyneet maksavat veroja, ovat tärkeä paikallinen ostovoima ja monesti tarjoavat ilmaista apua lähipiirilleen ja tekevät arvokasta vertaistystyötä yhdistyksissä ja seurakunnissa.

Ikääntyneiden osalta on tehty perusteellinen hyvinvointierojen tunnistamistyö, jotta heidän tarpeensa voidaan ottaa pitkän tähtäimen suunnittelussa huomioon. Tämän työn pohjaksi tilattiin MDI:ltä erillinen selvitys, joka tarkastelee ikääntymisen muutosta Sastamalassa nykyhetkestä aina vuoteen 2040 asti. Selvitys tuotti päätöksenteon tueksi ajantasaista tietoa ikääntyneiden määrän kehityksestä, asumisen tarpeista, käytettävissä olevissa tuloista ja sukupuolten välisistä eroista.

Valtaosa ikääntyneistä asuu omissa kodeissaan, ja siksi elinympäristön, asumisen, liikkumisen ja palveluiden saavutettavuuden merkitys korostuu. Ikääntyneiden näkökulma huomioidaan osana hyvinvointisuunnitelman painopisteitä siten, että ratkaisut tukevat hyvää arkea, ehkäisevät yksinäisyyttä ja turvattomuutta sekä mahdollistavat aktiivisen ja omannäköisen elämän omassa kodissa mahdollisimman pitkään.

Johtopäätökset MDI:n analyysistä:

- Sastamalan väestö ikääntyy voimakkaasti, ja kasvu kohdistuu erityisesti 75 vuotta täyttäneisiin ja sitä vanhempiin ikäryhmiin (75+ +900 hlö). Rakenteellinen muutos vaikuttaa suoraan palvelu- ja asumistarpeisiin.
- Ikääntyminen koskettaa koko kaupunkia, mutta kaikkein iäkkäimmän väestön kasvu painottuu Vammalan keskukseen sekä Keikyän ja Mouhijärven alueille, joissa esteettömien ja saavutettavien palvelujen merkitys korostuu.
- Enemmistö ikääntyneistä on tulevaisuudessakin naisia, mutta miesten määrä kasvaa suhteellisesti enemmän.
- Erityisen huomion tarpeessa on ennaltaehkäisevän työn ja palveluiden tavoittamisen näkökulmasta on 75-84-vuotta täyttäneiden ikäryhmä.
- Iäkkäiden asuntokuntien määrä kasvaa noin 550:llä, ja kasvu painottuu yksin asuviin, erityisesti yli 84-vuotiaisiin. 61% 85-vuotta täyttäneistä asuu yksin. Tämä lisää tarvetta esteettömille, turvallisille ja arkea tukeville elinympäristöille.
- Pienituloisuus painottuu tulevaisuudessa kaikista iäkkäimpiin ikäryhmiin (+ 84-v). Kasvu ei johdu pienituloisuuden yleistymisestä, vaan ylipäättään tämän ikäryhmän nopeasta kasvusta. Pienituloisten hyvin iäkkäiden osuus korostuu etenkin naisten ryhmässä.
- Pienituloisuus painottuu kaikkein iäkkäimpiin ikäryhmiin, erityisesti naisiin, ja lisää tarvetta kohtuuhintaisille asumisratkaisuille. Pienituloiset ikäihmiset ovat tulevina vuosina erityisen haavoittuvassa asemassa asumisen näkökulmasta.

Ikääntyneiden hyvän arjen ja hyvinvoinnin kannalta keskeisiä tekijöitä ovat erityisesti:

- turvallinen ja esteetön elinympäristö, mukaan lukien toimivat ja hyvin hoidetut liikkumisreitit
- mahdollisuudet liikkumiseen ja toimintakyvyn ylläpitämiseen arjessa ja lähiympäristössä
- sopivat ja kohtuuhintaiset asumisratkaisut eri elämäntilanteissa
- palvelujen saavutettavuus ja arjen sujuvuus, myös silloin kun toimintakyky heikkenee
- osallisuuden ja yhteisöllisyyden mahdollisuudet, mukaan lukien sukupolvien väliset kohtaamiset
- yksinäisyyden ja turvattomuuden ehkäisy osana arjen rakenteita ja ympäristöjä

Suunnitelmakauden erityisesti ikääntyneille kohdentuvat toimenpiteet koottuna

- Etsivän kulttuurisen vanhustyön paikallisen toimintamallin luominen osana TOSIKUVA-hanketta.
- Sastamalan ikääntyneiden yhteistyöverkoston koonti paikallisen Pirkanmaan lähitoritoiminnan ympärille.
- Lisätään yhteistyöllä monipuolisuutta ikääntyneiden liikkumiseen.
- Kaatumisen ehkäisyn työskentelyn jatkaminen.
- Huomioidaan ikäystävällisyys elinympäristöjen suunnittelussa ja kehittämisessä.
- Vanhusneuvoston osaamisen hyödyntäminen päätöksenteon valmistelussa.

10 Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma

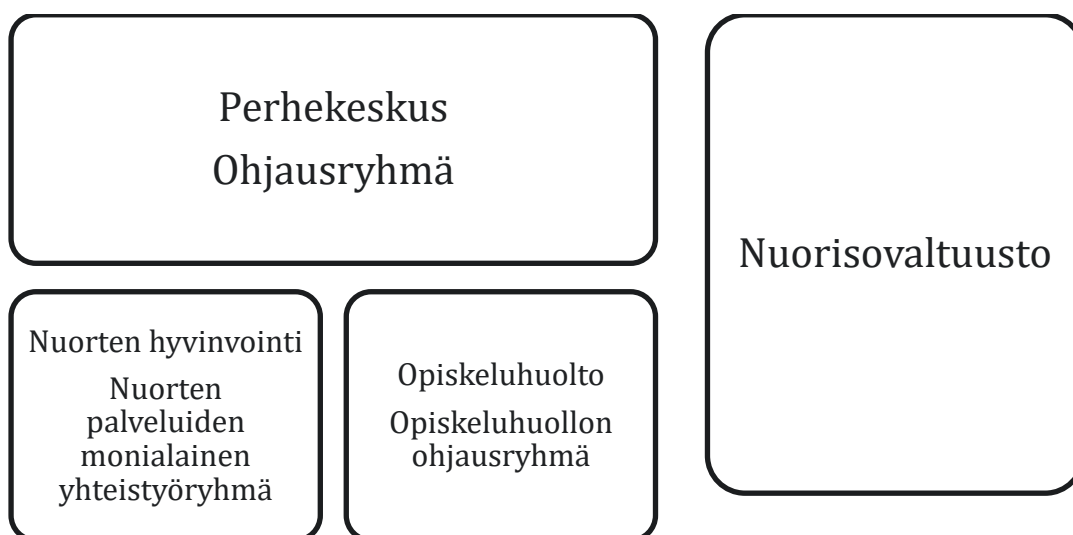
Lasten ja nuorten hyvinvointityötä ohjaavat valtakunnallisesti useat lait, strategiat ja ohjelmat, jotka korostavat ennaltaehkäisyä, osallisuutta, mielen hyvinvoinnin vahvistamista sekä monialaista yhteistyötä. Kansallinen ohjaus painottaa erityisesti lasten ja nuorten oikeutta turvalliseen arkeen, riittävään tukeen ja yhdenvertaisuin mahdollisuuksiin kasvuun ja kehitykseen.

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma kokoaa yhteen kolme lakisääteistä suunnitelmavelvoitetta: laki työllistymisen monialaisesta edistämisestä (16 §), nuorisolaki (9§) ja lastensuojelulaki (§ 12, sisältäen myös opiskeluhuollon suunnitelman). Suunnitelman avulla johdetaan ja kehitetään lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia edistävää työtä Sastamalassa. Suunnitelma kuvaa Sastamalan kaupungin pitkäjänteisen ja poikkihallinnollisen tavan edistää lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia.

Suunnitelman lähtökohtana on ajatus siitä, että lasten ja nuorten hyvinvointi rakentuu arjessa – kodeissa, varhaiskasvatuksessa, kouluissa, oppilaitoksissa, vapaa-ajan toiminnoissa ja elinympäristöissä. Hyvinvoinnin edistäminen ei ole yksittäisen toimijan tehtävä, vaan edellyttää tiivistä yhteistyötä kaupungin eri toimialojen, Pirkanmaan hyvinvointialueen, järjestöjen, seurakuntien sekä lasten, nuorten ja perheiden itsensä kanssa. Tässä työssä korostuu Sastamalan

perhekeskuksen asema toimijat yhteen kokoavana voimana. **Suunnitelma perustuu vahvaan yhteiseen tahtotilaan siitä, että edistämme lasten ja nuorten hyvinvointia lapsiystävällisillä ratkaisuilla, harrastusmahdollisuuksia vahvistamalla ja ennaltaehkäisevää tukea kehittämällä.**

Sastamalan perhekeskus kokoaa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia tukevat palvelut ja toimijat yhteen, jotta tuki on helposti löydettävissä perheille ja ammattilaisille. Perhekeskus toimii yhteisenä toimintamallina, jossa palveluja suunnitellaan, kehitetään ja yhteensovitetään tiiviissä yhteistyössä kaupungin toimialojen, Pirkanmaan hyvinvointialueen, järjestöjen ja seurakuntien kanssa. Toiminnan painopisteenä ovat ennaltaehkäisy, varhainen tuki ja oikea-aikainen apu. Nuorten ja vanhempien edustus ohjausryhmässä varmistaa osallisuuden ja näkökulmien huomioimisen päätöksenteossa.

Kuva 7: Sastamalan perhekeskuksen johtamisen rakenne

10.1 Tiivistetty tilannekuva lasten ja nuorten hyvinvointiin

Valtakunnallinen tilannekuva osoittaa, että lasten ja nuorten hyvinvoinnissa on viime vuosina tapahtunut samanaikaisesti sekä myönteistä kehitystä että huolestuttavia muutoksia. Suurin osa lapsista ja nuorista voi hyvin, mutta hyvinvointi on eriytynyt ja osalle lapsista ja nuorista pahoinvoinnin riskit kasaantuvat. Erityisesti mielen hyvinvointiin, yksinäisyyteen, arjen kuormittavuuteen ja elintapoihin liittyvät haasteet ovat lisääntyneet. Perheiden taloudelliset haasteet sekä yksilölliset elämäntilanteet vaikuttavat siihen, millaiset mahdollisuudet lapsilla ja nuorilla on hyvinvointia tukevaan arkeen.

Koronapandemian jälkivaikutukset näkyvät edelleen lasten ja nuorten arjessa. Sosiaalisten suhteiden kaventuminen, harrastustoiminnan katkokset sekä epävarmuus tulevaisuudesta ovat lisänneet psyykkistä kuormitusta. Samanaikaisesti palvelujärjestelmään ja sen uudistamiseen kohdistuu kasvavaa painetta. Tämä korostaa ennaltaehkäisevän työn, varhaisen tuen ja arjessa tapahtuvan hyvinvoinnin vahvistamisen merkitystä. Vaikka koronapandemia kuormitti lasten ja nuorten hyvinvointia ja loi pitkävaikutteisen hyvinvointivajeen, mutta samalla se toi esiin myös sopeutumiskykyä ja uusia voimavaroja. Monet lapset ja nuoret löysivät tapoja vahvistaa omaa hyvinvointiaan arjessa, kehittivät itseohjautuvuuden ja ajanhallinnan taitoja sekä hyötyivät lisääntyneestä ulkoilusta, digitaalisista yhteyksistä ja yhteisestä perheajasta. Pandemian aikana syntyneet uudet toimintamallit, kuten digitaaliset palvelut ja matalan kynnyksen etätuki, ovat jääneet pysyviksi ja parantaneet lasten ja nuorten tavoittamista. Tämä luo vahvan pohjan toipumiselle ja tulevaisuuden hyvinvoinnin vahvistamiselle.

(Tilannekuvan lähteet mm. Sosiaali- ja terveysministeriö, THL)

Suunnitelman laadintahetkellä on tiedossa ajankohtaiset muutokset:

- Lasten ja nuorten liikkumisen edistäminen osana opetusta (Perusopetuslain muutos 8/2026 alkaen), joka velvoittaa kaikkia peruskouluja edistämään lasten ja nuorten liikunnallista elämäntapaa osana opetuksen tavoitteita.
- Vuoden 2026 voimaan tulleet kansalliset digilaitesuositukset (THL) ohjaavat 0-13-vuotiaiden lasten digitaalisten laitteiden vapaa-ajan käyttöä.

Valtakunnallinen ohjaus korostaa myös tiedolla johtamisen merkitystä. Ajantasainen ja monipuolinen tieto lasten ja nuorten hyvinvoinnista on keskeinen edellytys vaikuttaville toimenpiteille. Samalla painotetaan lasten ja nuorten oman äänen kuulemistä sekä kokemustiedon hyödyntämistä osana suunnittelua ja arviointia.

Hyvinvointisuunnitelmassa painotetaan haasteita ja riskitekijöitä, jotta tuki voidaan kohdentaa niille lapsille ja nuorille, jotka sitä eniten tarvitsevat. Sastamalan perhekeskusrakenteet (= ohjausryhmä, nuorten palveluiden monialainen työryhmä, opiskeluhuollon ohjausryhmä sekä perhekeskuksen järjestämät verkostoiltpäivät) ovat tuottaneet laajan ilmiöpohjaisen tilannekuvan sastamalalaisten lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Tilannekuvaa on täydennetty indikaattoritiedolla ja kuulemalla lasten, nuorten ja perheiden ajatuksia. Työskentely on osoittanut, että vaikka **suuri osa lapsista ja**

nuorista voi hyvin, osa tarvitsee entistä vahvempaa ja oikea-aikaista tukea.

Yhdessä tunnistettuja keskeisiä lasten ja nuorten hyvinvointia haastavia ilmiöitä Sastamalassa:

- Mielen hyvinvointi: ahdistuneisuus, masennusoireet ja tuen tarpeen kasvu
- Eriarvoistuminen: taloudellisten ja sosiaalisten haasteiden kasautuminen
- Yksinäisyys: yhteisöllisyyden ja kohtaamisten väheneminen
- Elintavat: puutteet unessa, ravinnossa, liikkumisessa ja palautumisessa
- Vuorovaikutustaidot: lisääntynyt tuen tarve tunne- ja ihmissuhdetaidoissa
- Liikkuminen: polarisoituminen – osa liikkuu paljon, osa hyvin vähän
- Perheet: vanhemmuuden ja arjen tuen tarpeen kasvu
- Päihteet: myönteinen kehitys, mutta ylisukupolvisia riskejä edelleen
- Elinympäristö: pitkät välimatkat ja saavutettavuuden haasteet
- Koulu ja opiskelu: kuormitus ja mielen hyvinvoinnin haasteet näkyvät arjessa

10.2 Meistä jokaisen tehtävä on luoda toivoa – ilmiöistä yhteisiksi tavoitteiksi

Sastamala osallistui vuonna 2024 Pirkanmaan hyvinvointialueen ja ITLA:n yhteisövaikuttavuuspilottiin, jonka tavoitteena oli vahvistaa toimijoiden sitoutumista perhekeskustyyöhön ja edistää lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia. Pilotissa käytöön otettu yhteisövaikuttavuuden malli luo perustan yhteisille tavoitteille ja jaetulle tekemiselle. Malli vahvistaa yhteistä tilannekuvaa, ehkäisee päällekkäistä työtä ja parantaa toimien vaikuttavuutta. Pilotin pohjalta yhteisövaikuttavuus on juurtumassa pysyväksi toimintatavaksi osaksi Sastamalan perhekeskustoimintaa ja monialaista yhteistyötä.

Kuva 7: Viisi edellytystä yhteisövaikuttavuudelle/ITLA

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin haasteisiin vastataan Sastamalassa vahvistamalla mielen hyvinvointia, osallisuutta ja arjen kantavia rakenteita ennaltaehkäisevästi ja yhdessä. Sastamalan perhekeskuksen yhteisen tahtotilan ja yhdessä tehdyn rapin sanoin: **Hyvinvointi tehdään yhdessä, lapset ja perheet mielessä, ketään ei yksin jätetä, koko systeemi käsi kädessä.**

10.3 Lasten ja nuorten suunnitelman painopisteet

Koko lasten ja nuorten suunnitelman läpileikkaavana teemana kaikissa painopisteissä on mielen hyvinvointi.

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman painopisteet ovat: osallisuus, lapsi ja nuori voi hyvin varhaiskasvatuksessa, koulussa ja oppilaitoksessa sekä jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus hyvään arkeen

Lisäksi nuorille (alle 29-vuotiaat) on määritelty omat painopisteet nuorten palveluiden monialaisen verkoston ja työllisyyspalveluiden Ohjaamo-toiminnan yhteisen tahtotilan ja tunnistettujen ilmiöiden pohjalta: jokaisella nuorella on mahdollisuus hyvään arkeen, jokaisella nuorella on polku eteenpäin ja nuorten palveluiden verkosto tekee sujuvaa monialaista yhteistyötä. Tämä osuus perustuu työllisyyden monialaisesta edistämisestä annetun lain 16 §:ään, jonka mukaan työvoimaviranomainen arvioi alueensa nuorten monialaisen tuen

yhteispalvelun tarpeen. Se on tuotu myös osaksi hyvinvointisuunnitelmaa, koska toisiaan vahvistavilla toimilla onnistumme yhdessä.

10.3.1 Mielen hyvinvointi läpileikkaavana teemana

Mielen hyvinvointi on lasten ja nuorten hyvinvoinnin perusta, koska se vaikuttaa oppimiseen, osallisuuteen, ihmissuhteisiin ja arjen sujuvuuteen. Mielenterveystaitoja voidaan vahvistaa arjen kasvuympäristöissä osana tavanomaista arkea. Tähän sisältyvät tunteiden tunnistaminen ja säätely, vuorovaikutustaidot sekä arjen rytmiä ja palautumista tukevat tottumukset, jotka auttavat lapsia ja nuoria selviytymään kuormittavista tilanteista ja tukevat myönteistä kasvua. Mielen hyvinvointia edistävä toimintakulttuuri rakentuu turvallisista ja läsnä olevista aikuisista sekä ilmapiiristä, jossa lapsi ja nuori tulee nähdyksi ja kuulluksi. Siksi mielen hyvinvointi toimii koko suunnitelman läpileikkaavana teemana.

10.3.2. Osallisuus

Perustelun painopisteen valinnalle:

Osallisuus on lasten ja nuorten hyvinvoinnin perusta ja koko elämää koskeva käsite. Se sisältää mahdollisuuden osallistua, vaikuttaa ja ilmaista mielipiteitä sekä kokemuksen oman elämän hallinnasta ja yhteisöön kuulumisesta. Osallisuus rakentuu ennen kaikkea arjen toimintakulttuurissa: siinä, että lapsi tai nuori kohdataan arvostavasti ja saa vaikuttaa omaan arkeensa, mikä vahvistaa turvallisuuden tunnetta ja yhteisöllisyyttä.

Osallisuuteen kuuluu tässä yhteydessä myös se, että jokaisella lapsella ja nuorella on vähintään yksi ystävä ja mahdollisuus osallistua vähintään yhteen mielekkääseen harrastukseen. Ystävyyssuhteiden ja harrastamisen mahdollistamisen on useissa yhteyksissä todettu olevan yksi vaikuttavimmista tavoista ehkäistä syrjäytymistä ja vähentää osattomuuden kokemuksia. Ne tarjoavat lapsille ja nuorille tilaisuuksia kuulua yhteisöön, kokea itsensä merkityksellisiksi ja rakentaa myönteisiä ihmissuhteita arjessa.

Pitkän aikavälin tavoitteet

- Lisätään lasten ja nuorten osallisuutta
- Vähennetään lasten ja nuorten yksinäisyyttä

10.3.3. Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus hyvään arkeen

Perustelut painopisteen valinnalle:

Hyvä arki luo lapsille ja nuorille mahdollisuuksia kasvaa, oppia ja olla omia itsejään. **Siihen kuuluvat vanhemmuus ja lähipiirin turvalliset aikuiset, terveelliset elintavat sekä viihtyisä ja toimiva asuinympäristö.**

Terveellisten elintapojen taustalla on ajatus siitä, että jokaisella lapsella, nuorella ja perheellä tulee olla keinoja ja taitoja tehdä kestäviä valintoja omassa arjessaan. Välittävät ja läsnä olevat aikuiset sekä turvalliset ja terveelliset arkiympäristöt tukevat kasvua ja antavat lapsille ja nuorille sen perustan, jonka varaan oppiminen, ihmissuhteet ja harrastukset voivat rakentua. Kun arjen perusta on kunnossa, lapsella ja nuorella on tilaa keskittyä ihmissuhteisiin, leikkiin, oppimiseen ja mielekkääseen tekemiseen – asioihin, jotka suojaavat kuormitukselta ja vahvistavat osallisuuden kokemusta. Pitkän aikavälin tavoitteena on, että hyvä arki muodostuu lasten ja nuorten elämässä kannattelevaksi rakenteeksi, joka ehkäisee hyvinvointierojen kasvua ja tukee kasvua kohti itsenäistä ja hyvinvoivaa aikuisuutta.

Pitkän aikavälin tavoitteet

- Vahvistetaan lasten ja nuorten yhdenvertaisia mahdollisuuksia hyvinvointia tukevaan arkeen monialaista työtä vahvistamalla
- Tuetaan vanhemmuutta ja lähipiiriä lapsen ja nuoren arjen voimavarana
- Edistetään terveellisiä elintapoja lasten ja nuorten arjessa

10.3.4. Lapsi voi hyvin varhaiskasvatuksessa, koulussa ja oppilaitoksessa

Perustelut painopisteen valinnalle

Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitokset ovat lapselle keskeisiä kasvuympäristöjä, joissa vahvistuvat oppimisen edellytykset, sosiaaliset suhteet ja arjen hyvinvointia tukevat rakenteet. Varhaiskasvatus tavoittaa lähes kaikki pienet lapset ja koulu tavoittaa koko ikäluokan. Nämä tarjoavat siten merkittävän mahdollisuuden hyvinvoinnin edistämiseen ja myönteisten elämänpolkujen vahvistamiseen. Turvallinen vuorovaikutus, ennakoitavat rakenteet ja yhteisöllinen toimintakulttuuri luovat perustan, joka tukee sekä oppimista että hyvinvointia. Sastamalassa on viime vuosina luotu useita toimivia malleja kiusaamisen ehkäisyyn, koululäsnäolon tukemiseen ja yhteisölliseen opiskeluhooltoon, ja hyvinvointisuunnitelman tehtävänä on osaltaan tukea näiden mallien juurtumista pysyväksi osaksi arkea ja vahvistaa

monialaista yhteistyötä. Yhteisellä työllä vahvistamme sitä, että varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitokset muodostavat lapselle ja nuorelle osan siitä kannattelevasta arjesta, joka tukee oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia koko kasvupolun ajan.

Pitkän aikavälin tavoitteet

Lapsen ja nuoren hyvinvointia varhaiskasvatuksessa, koulussa ja oppilaitoksessa vahvistetaan siten, että:

- Kasvu- ja oppimisympäristöt ovat turvallisia, yhteisöllisiä ja hyvinvointia tukevia
- Koululäsnäoloa tuetaan monialaisesti
- Lapsi ja nuori kokee tulevansa nähdyksi, kuulluksi ja arvostetuksi osana yhteisöä
- Muutokset lapsen ja nuoren arjessa tunnistetaan ajoissa ja tuki on helposti saavutettavaa

10.4 Nuorten monialaisen työn suunnitelma

Kun nuori suorittaa peruskoulun ja toisen asteen tutkinnon ja kiinnittyy opintoihin ja työelämään, sillä on ratkaiseva merkitys syrjäytymisen ehkäisemisessä ja hyvinvoinnin vahvistamisessa. Siksi nuorten hyvinvointi, heidän tarvitsema monialainen tuki ja yhteiskuntaan kiinnittymisen edellytykset halutaan käsitellä hyvinvointiohjelmassa omana, selkeästi näkyvänä kokonaisuutenaan.

Nuorten monialaisen tuen tarpeeseen vaikuttaviksi tekijöiksi on tunnistettu seuraavassa esitettävät ilmiöt. Tunnistamisen taustalla on hyödynnetty muun muassa Valtakunnallista nuorisopoliittista ohjelmaa (VANUPO) 2025-2027, Ohjaamoiden ja etsivän nuorisotyön valtakunnallisia ja paikallisia asiakaskyselyjä sekä Sastamalan nuorten palveluiden monialaista verkostoa (=NUPAVE).

Teema	Ilmiöt ja alatekijät
1. Turvallinen arki ja kasvun edellytykset	• Yhteiskunnallinen eriarvoistuminen ja ylisukupolvisuus • Rikollisuus, kiusaaminen, syrjintä, rasismi • Turvallisen kasvuympäristön puutteet
2. Hyvinvointi ja mielen terveys	• Mielen hyvinvoinnin haasteet, häirintä ja väkivalta • Neurokirjon haasteet, arjen hallinnan vaikeudet, sosiaalinen ahdistus • Epäterveelliset elintavat, päihteet

3. Osallisuus ja kiinnittyminen	• Osallisuuden puute ja ulkopuolisuuden kokemukset • Koulukiusaaminen, poissaolot, heikko kiinnittyminen kouluun
4. Mahdollisuudet ja tulevaisuus	• Sosioekonominen asema ja perheiden taloudelliset haasteet • Koulutus- ja työllistymismahdollisuudet • Nuorten tulevaisuushuoli, ilmastonmuutos ja turvallisuusuhat
5. Perhe ja arjen ympäristö	• Elämäntilanteiden muutokset, vanhemmuuden haasteet • Perhesuhteisiin liittyvä kuormitus ja taloudellinen huoli
6. Arki ja elämäntavat	• Päihteet ja liikkumisen ääripäät • Arjen rytmin, palautumisen ja terveellisten elämäntapojen haasteet

Taulukko 5: monialaisessa yhteistyössä tunnistetut nuorten hyvinvointia haastavat ilmiöt

10.5 Meistä jokaisen tehtävä on luoda toivoa – ilmiöistä tavoitteiksi

Oli merkityksellistä laatia Sastamalaan yhteinen nuorten suunnitelma, joka kokoaa kaikki nuoria koskevat lakisääteiset velvoitteet yhdeksi kokonaisuudeksi. Yhteinen suunnitelma vahvistaa yhteistä suuntaa, selkeyttää vastuita ja tukee vaikuttavaa, pitkäjänteistä työtä nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Kukaan ei pärjää yksin – nuorten hyvinvointi rakentuu yhteistyössä, jossa eri toimijat yhdistävät osaamisensa ja voimavaransa. Yhdessä voimme tunnistaa ilmiöt ajoissa, ehkäistä ongelmien kasautumista ja toteuttaa toimenpiteitä, joilla on todellista vaikutusta nuorten arkeen ja tulevaisuuteen.

Nuorten suunnitelma on hyväksytty työllisyyslautakunnassa.

Toimenpidetaulukot on tuotu myös osaksi hyvinvointisuunnitelmaa. Näin suunnittelun tavoitteet saavat yhteisen tuen ja välttään päällekkäiseltä työltä. Nuorten palveluiden monialainen verkosto (NUPAVE) kokoaa yhteen nuorten kanssa työskentelevät toimijat. Verkoston tavoitteena on varmistaa oikea-aikainen, sujuva ja kokonaisvaltainen tuki ilman palveluiden väliin putoamista sekä vahvistaa nuorten osallisuutta, mielen hyvinvointia ja arjen sujuvuutta. Kun toimimme yhdessä ja varmistamme, että nuori tulee kuulluksi ja kohdatuksi, vahvistuvat edellytykset kasvaa itsenäiseksi ja hyvinvoivaksi aikuiseksi.

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman strateginen perusta

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman painopisteet kytkeytyvät Sastamalan kaupunkistrategian lapsiystävällisyyden tavoitteeseen ja *hyvinvointia asumiseen ja elämiseen* -kärkeen. Painopisteet tukevat sujuvaa arkea, kokonaisturvallisuutta sekä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia varmistamalla, että jokaisella lapsella ja nuorella on edellytykset hyvään arkeen ja hyvinvointiin kasvu- ja oppimisympäristöissään.

Lasten ja nuorten painopisteet:

- Osallisuus – osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet
- Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus hyvään arkeen – sujuva arki ja kokonaisturvallisuus
- Lapsi ja nuori voi hyvin varhaiskasvatuksessa, koulussa ja oppilaitoksessa – turvalliset ja yhteisölliset kasvu- ja oppimisympäristöt
- Mielen hyvinvointi – lapsiystävällisyyden läpileikkaava perusta

11 Hyvinvointisuunnitelman käsittely päätöksenteossa

25.3.2026 Sivistyslautakunta

13.4.2026 Kaupunginhallitus

20.4.2026 Kaupunginvaltuusto

Liite 1: Pirkanmaan hyvinvointialueen hyte-suunnitelmien keskeiset painopisteet/niistä johdetut tavoitteet

Pirkanmaan hyvinvointialueen suunnitelma	Keskeiset painopisteet / niistä johdetut tavoitteet
Alueellinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma 2026-2029	Yksilöllisten hyvinvointia edistävien valintojen mahdollistaminen Liikkumisen ja aktiivisuuden edistäminen Mielen hyvinvoinnin edistäminen ja tukeminen Osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen Arjen turvallisuuden lisääminen ja hyvinvointia edistävä elinympäristö
Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2026-2029	Tuemme alle kouluikäisten lasten ja heidän perheidensä hyvinvointia sekä vanhemmuutta Tuemme koulu- ja opiskelikäisten lasten ja heidän perheidensä hyvinvointia ja vanhemmuutta Tarjoamme erityistä tukea tarvitseville lapsille ja heidän vanhemmilleen oikea-aikaista, sujuvaa ja vaikuttavaa apua Toteutamme lapsiperheiden palvelut siten, että niiden laatu, vaikuttavuus ja kustannustehokkuus vahvistuvat Varmistamme, että palvelulinjalla työskentelee osaava, ammattitaitoinen ja sitoutunut henkilöstö
Ikäihmisten hyvinvointisuunnitelma 2026-2029	Alueellisesta hyvinvointisuunnitelmasta johdetut tavoitteet: Neuvomme ja ohjaamme varhaisessa vaiheessa asiakkaita arjen hyvinvointia edistävissä valinnoissa ja tunnistamme yhdessä asiakkaiden kanssa mahdolliset riskitekijät. Tunnistamme, otamme puheeksi ja tuemme asiakkaiden arkiaktiivisuutta sekä kulttuuriosallisuutta. Vahvistamme mielen hyvinvointia tukevien toimintamallien käyttöä sekä ammattilaisten osaamista. Kehitämme osallisuuden ja yhteisöllisyyden rakenteita, toimintatapoja, vaikuttamiskanavia ja saavutettavaa viestintää. Torjumme yksinäisyyttä lisäämällä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä yhteistyössä kumppaneiden kanssa Tuemme ikääntyneitä arjen turvallisuutta ja hyvinvointia edistävissä valinnoissa omassa kodissa ja lähiympäristössä.
Ehkäisevän päihdetyön suunnitelma 2026-2029	Painopisteet vuosille 2026-2029 Arjen ympäristöt muutoksen tekijöinä Tutkittu tieto ja laadukkaat rakenteet Monipuolinen varhainen tunnistaminen ja tarvelähtöinen tuki Lisäksi läpileikkaavat painopisteet
Väkivallan ehkäisyn toimenpidesuunnitelma 2026-2029	Tavoitteet vuosille 2026-2029 Turvakotipalvelujen tarve vähenee Hyvinvointialueella kehitetään sopimusvelvoitteiden mukaisia palveluja lähisuhdeväkivallan kokijoille. Ammattilaisten osaaminen lapsen väkivaltaisen käytöksen ehkäisemisestä ja lapsen tuesta lisääntyy

	Pirkanmaan hyvinvointialueen henkilöstöllä on turvallinen ja väkivallaton työympäristö Lisätään ammattilaisten tietoisuutta verkkoalustoilla ilmenevästä väkivallasta Erityisen haavoittuvat lapsi- ja aikuisperheet huomioidaan tuen tarvetta arvioitaessa myös kohonneen väkivaltariskin osalta
Alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma	Painopisteet: Rakenteet Suunnitelmallisuus Tieto ja osaaminen Saavutettavat palvelut ja osallisuus.

Liite 2: Tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen ja hyviin väestösuhteisiin liittyvät keskeiset käsitteet

Käsite	Kuvaus
Hyvät väestösuhteet	Hyvät väestösuhteet tarkoittavat, että eri taustoista tulevat ihmiset voivat luottaa toisiinsa ja yhteiskunnassa ei ole suuria jännitteitä eri väestöryhmien välillä. Väestösuhteiden parantaminen liittyy usein eri etnistä taustaa olevien ihmisten väliseen kanssakäymiseen, mutta se kattaa myös laajemmin erilaisten väestöryhmien, kuten päihde- ja mielenterveyskuntoutujien ja vammaisten henkilöiden, välisen kanssakäymisen. Yhteiskunnallinen tilanne vaikuttaa asenteisiin eri ryhmiä kohtaan.
Syrjintä	Syrjintää on se, jos henkilöä tai ryhmää kohdellaan eri tavoin kuin muita jonkin ominaisuuden perusteella ilman hyväksyttyä oikeutusta kohtelulle. Syrjintä voi olla tahatonta tai tahallista. Syrjivä toiminta voi sisältää harkintaa ja suunnitelmallisuutta tai se voi johtua tavoista tai käytännöistä, joihin ei ole kiinnitetty tai osattu kiinnittää huomiota. Huono tai epäasiallinenkaan kohtelu ei välttämättä ole syrjintää. Jotta kyse olisi syrjinnästä, kohtelun täytyy johtua kielletystä syrjintäperusteesta. Erilainen kohtelu ei ole syrjintää silloin, kun kohtelulla on ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite sekä perustelu. Keinot tavoitteen edistämiseksi tulee olla oikeasuhtaisia, eli toiminnan tulee olla oikeassa suhteessa tavoiteltavaan päämäärään nähden.
Välitön syrjintä	Välitöntä syrjintää on yksilön tai ryhmän kohtelu vertailukelpoisessa tilanteessa eri tavoin tai huonommin kuin muita ilman hyväksyttävää perustetta. Tällaista syrjintää voi olla esimerkiksi suora kiusaaminen, haukkuminen ja epäreilu tai loukkaava kohtelu jonkin ominaisuuden perusteella.
Välillinen (epäsuora) syrjintä	Välillistä, epäsuoraa syrjintää on esimerkiksi näennäisesti puolueeton ja asiallinen käytäntö, tieto tai toimintatapa, joka asettaa ihmisen muita heikompaan asemaan jostakin ominaisuudesta tai sen puutteesta johtuen.
Piilosyrjintä	Piilosyrjintää ovat esimerkiksi vähättelevään sävyyn puhuminen jostakin ihmisestä tai ryhmästä. Syrjinnän kriteerit täytyvät, kun vähättelevän puheen syynä ovat yksilön tai ryhmän ominaisuudet. Piilosyrjintää voi myös olla poissulkeminen ominaisuuden perusteella ja esimerkiksi puutteellisen tuen tarjoaminen tai sivuuttaminen.
Moniperusteinen syrjintä	Moniperusteisessa syrjinnässä yksilöä tai ryhmää syrjitään monella eri perusteella. Moniperusteinen syrjintä voi olla ajateltua yleisempää, koska myös sitä on usein vaikea

	tunnistaa. Esimerkiksi alkuperä ja uskonto kietoutuvat monesti yhteen moniperusteisessa syrjinnässä. Myös sukupuoli on usein yksi vaikuttava tekijä moniperusteisen syrjinnän yhteydessä.
Häirintä ja epäasiallinen kohtelu	Häirintä ja epäasiallinen kohtelu ovat syrjintää. Häirintä on järjestelmällistä ja usein toistuvasti tapahtuvaa kielteistä toimintaa tai käyttäytymistä. Häirinnän muodot ovat moninaiset. Häirinnäksi luokiteltavaa toimintaa ovat esimerkiksi uhkailu, pelottelu, ilkeä käytös, vähättelevä puhe, toisen toiminnan perusteeton arvostelu tai vaikeuttaminen, maineen tai aseman kyseenalaistaminen ja yhteisöistä eristäminen. Häirintä voi myös olla luonteeltaan seksuaalista tai sukupuoleen perustuvaa. Seksuaalista häirintää ovat esimerkiksi vihjailevat ilmeet ja eleet, kaksimieliset vitsit, härskit puheet, pukeutumista tai yksityiselämää koskevat kysymykset tai huomautukset, seksuaalisesti värityneet viestit esimerkiksi puhelimella tai sähköpostilla, ei-toivottu fyysinen koskettelu tai sukupuolista kanssakäymistä koskevat ehdotukset tai vaatimukset. Sukupuoleen perustuva häirintä ei ole luonteeltaan seksuaalista, mutta loukkaa henkistä tai fyysistä koskemattomuutta. Se voi ilmetä esimerkiksi alentavana, kielteisenä tai halventavana puheena sekä toimintana, joka kohdistuu toisen sukupuoleen.
Ohje tai käsky syrjiä	Ohje tai käsky syrjiä on syrjintää. Syrjintään tai häirintään kehottava ohje tai käsky on myös syrjinnäksi luokiteltavaa toimintaa. Ohjeen ja käskyn antaja on vastuussa siitä, että ei sisällytä näihin syrjintään, häirintään tai ahdisteluun johtavia viestejä. Piittaamattomuus on syrjintää, jos työnantaja tai koulutuksen järjestäjä saa tiedon häirinnästä, mutta ei ryhdy toimiin sen poistamiseksi. Jokaisella on oikeus vedota syrjinnän vastaiseen säädäntöön ilman, että siitä on hänelle haittaa.
Sukupuoli ja seksuaalisuus	Tasa-arvolain 3 §:n mukaan sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan henkilön kokemusta omasta sukupuolestaan. Sukupuolen ilmaisulla tarkoitetaan sukupuolen tuomista esiin pukeutumisella, käytöksellä tai muulla vastaavalla tavalla. Mitä laissa säädetään sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvasta syrjinnästä, sovelletaan vastaavasti syrjintään, joka perustuu siihen, että henkilön fyysiset sukupuoli määrittävät ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti naisen tai miehen. Koulu edistää arvoillaan ja käytänteillään sukupuolten tasa-arvoa ja tukee oppilaita oman identiteetin rakentumisessa. Opetus on lähestymistavaltaan sukupuolisensitiivistä ja edistää inhimillisen moninaisuuden arvostamista.

Etninen tausta, kansalaisuus ja kieli	Etnisen identiteetin tunnusmerkkejä ovat syntyperä, kieli, nimet, sukulaisuus, asuinalue, tapakulttuuri, taloudelliset siteet, uskonto ja taide. Mikään edellä mainitusta ei kuitenkaan riitä etnisyyden kriteeriksi. Kansalaisuus tarkoittaa yksilön kuulumista juridisesti tietyn valtion yhteyteen. Ihmisellä on perustuslaillinen oikeus ylläpitää omaa äidinkieltään ja kulttuuriaan. Tärkeää on oppia arvostamaan omaa ja muiden ihmisten kulttuurien erilaisuutta sekä oppia tuntemaan elinympäristöään sen kulttuuriperintöä sekä omia sosiaalisia, kulttuurisia ja kielellisiä juuriaan.
Maailmankatsomus, sosioekonominen asema ja perhesuhteet	Maailmankatsomuksella tarkoitetaan uskontoa, uskonnottomuutta, mielipidettä ja vakaumusta. Maailmankatsomus on ihmiselle henkilökohtainen asia. Perhesuhteilla voidaan tarkoittaa yhden tai useamman vanhemman ja alaikäisen tai muuten tukea tarvitsevan (esim. vammaisen täysi-ikäinen) suhdetta. Myös ikääntyneiden vanhempien ja työssäkäyvien aikuisten suhde on osa perhesuhteita. Henkilön sosioekonomisen taustan määrittely perustuu muun muassa ammattiin, mahdollisuuteen tehdä työtä, koulutustasoon ja mahdollisuuteen toimia yhteiskunnassa. Sosioekonominen asema on yksi tekijä, joka voi aiheuttaa eriarvoisuutta.

Suunnitelmassa viitattut lähteet:

Ehkäisevän päihdetyön laki (523/2015)

Lastensuojelulaki (417/2007)

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (980/2012)

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014).

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986), tunnetaan myös nimellä tasa-arvolaki

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021)

Stiglitzin mallin viittaus:

stm.fi/documents/1271139/48496181/Hyvinvoinnin+ja+terveyden+edistämisen+kokonaisarkkitehtuuri_2021_11.pdf/, viitattu 7.2.2026

Kuntaliitto 2026: Onneksi on kunnat, julkinen talous ja väestönmurros, Kuntaliiton lähetys 3.3.2026 [Onneksi on kunnat! Julkinen talous ja väestönmurros: Suora lähetys 3.3.2026 | Kuntaliitto.fi](#)

Sitra Megatrendit 2026: [Megatrendit 2026 - Sitra](#)

Osallistujien Suomi, [Osallistujien Suomi. - Yksinäisyyden nujertaminen on yhteisten tekojen tulos. Tehdään yhdessä parempi tulevaisuus.](#)

SPR yksinäisyys barometri, Punaisen Ristin Yksinäisyysbarometri 2026: [Punaisen Ristin Yksinäisyysbarometri: Jo lähes kaksi kolmesta kokee yksinäisyyttä Suomessa – yksinäisyys ja eristäytyminen yleisintä nuorilla ja nuorilla aikuisilla - Punainen Risti](#)